

שבע רב

גיליון תודשי מתורתו
של הרב עדין
אבן-ישראל שטיינרליץ

*

גיליון ניסן תשפ"ב

הקדמה

גיליון 'שפע רב' לחודש ניסן כולל שיחות, מאמרים וכתבים מאת רבינו הרב עדין אבן ישראל שטיינזלץ זצ"ל לחודש ניסן ולחג הפסח.

אחד הדברים שתמיד הפליאו את מי שבא במגע עם הרב עדין אבן ישראל שטיינזלץ זצ"ל, היה היכולת שלו להפיח חיים בדברים הפשוטים, להבין מחדש את המילים הפשוטות, לשאול מחדש את השאלות הפשוטות ולהתרגש שוב ושוב מהדברים הפשוטים. אין פלא שאחד מיסודות העבודה שהרב חזר עליו בהקשרים שונים היה הצורך והחובה לקלף שכבות של תחכום, הרגל ושגרה ולהצליח להקשיב ולתפוש את הדברים הפשוטים והראשוניים ולחיות אותם באמת. אכן, דרכו של הרב הייתה לקשר את הדברים הגבוהים שבגבוהים והנשגבים שבנשגבים אל הדברים הפשוטים והמוחשיים שכל אדם מכיר מעצמו ומסביבתו. התודעה הזו שדברים של ממש הולכים תמיד מלמטה מטה ועד למעלה מעלה באה לידי ביטוי באופן מיוחד בחג הפסח. מצד אחד חג הפסח הוא זמן של גילויים נשגבים, מורא גדול וגילויי שכינה ומצד שני, כפי שהדגיש הרב בכמה הזדמנויות, הוא חג של חזרה אל הילדות, אל נקודת הראשית הפשוטה שלנו כיחידים וכעם. הגיליון שלפניכם מאגד בתוכו דברי התבוננות והתעוררות מאת הרב השווים לכל נפש, השתדלנו לבחור קטעים שמביאים לידי ביטוי צדדים שונים של עבודה ושל התבוננות על מנת שכל אחד יוכל למצוא בגיליון דברים המתאימים לנפשו הוא.

הגיליון מחולק לחמישה שערים: **הכנה לפסח, הכנה לליל הסדר, ליל הסדר, ימי החג ושביעי של פסח**. בכל אחד מן השערים נמצאים תורות וביאורים של הרב מתקופות שונות ובסגנונות שונים. חלק מן הדברים פורסמו בעבר וחלקם תומללו ונערכו במיוחד עבור הגיליון.

בגיליון תוכלו למצוא: **ברכה לחג הפסח** שכתב הרב בשנת תשע"ה עבור תומכי וידידי המכון, '**להיגאל באמת**' - לקט קטעים קצרים ומעוררים בענייני פסח מלוקטים מכתבי הרב, **התוועדות לימים שלפני פסח** - התוועדות שנערכה במכון בימים שלפני פסח ועוסקת במושג החופש דווקא בהקשר של העבודה הרבה שלפני הפסח, **עניינו של סדר פסח** - שיחת הכנה לליל הסדר שהעביר הרב בפני יהודים ברוסיה בשנת תשמ"א, בשיחה זו שניתנה ליהודים שחלקם מעולם לא השתתפו בליל סדר, מגדיר הרב את יסודות הסדר וההגדה באופן פשוט ועמוק, **נושאים בהגדה של פסח** - קובץ פירושים קטן לכמה עניינים שיש בליל הסדר, **השגחה, ביטחון ואמונה** - מאמר שפורסם בביטאון חב"ד בשנת תשכ"ד, **קריעת יסוף סוף בחסידות** - קטעים מתוך ראיון שערך ר' ג'וזה אייזנברג ע"ה עם הרב בטלויזיה הצרפתית שבה שוחח הרב על המשמעות הפנימית של קריעת ים סוף, **סעודת משיח עם הרב** - נקודות מתוך דברים שאמר הרב בסעודת משיח שהעלה על הכתב ר' מיכאל אלוש הי"ו, ולבסוף: **שיר חדש** - רשימה קצרצרה שכתב הרב בטיסה מאתונה לרימיני שעוסקת בענייניו של השירה החדשה ששר האדם לקב"ה.

יהי רצון שנזכה כולנו לגאולה אמיתית ושלימה, גאולת הנפש, גאולת עם ישראל וגאולת העולם כולו במהרה בימינו אמן.

חג פסח כשר ושמח!

המערכת: יאיר שוורצפוקס ואהרן בילט
השתתפו בהפקת הגיליון: חן פרנקל, נתנאל מייזליש,
הלל כהן, אליעזר קופולוביץ וידידה אבינר
TalmideiHarav@gmail.com

תוכן עניינים

הכנה לפסח

- 6.....לדלג על ההרים - ברכה לחג הפסח
- 7.....להיגאל באמת - ליקוטי הרב לחג הפסח
- 13.....חירות - התוועדות לימים שלפני הפסח

הכנה לליל הסדר

- 19.....עניינו של סדר פסח - הכנה לליל הסדר

ליל הסדר

- 30.....נושאים בהגדה של פסח

ימי החג

- 35.....השגחה, ביטחון ואמונה - מאמר לבטאון חב"ד

שביעי של פסח

- 40.....קריעת ים סוף לפי תורת החסידות -
קטעים מראיון בטלוויזיה הצרפתית
- 42.....סעודת משיח עם הרב עדין אבן ישראל (שטיינזלץ)

סיום

- 46.....שיר חדש - רשימה מהמטוס

לדלג על ההרים

ברכה לחג - ערב פסח תשע"ה

לכך; ואולם עצם היציאה ממצרים עניינה שינוי המתרחש ביום אחד, במעשה אחד, בהחלטה אחת.

מעשה אבות הוא סימן לבנים. לסיפור יציאת מצרים יש משמעות משום שבצורות שונות הוא נעשה דגם שאותו אפשר ליישם בחיי ההווה. שכן אחד המסרים הגדולים של חג הפסח הוא: אנשים יכולים להשתנות. חג הפסח מלמדנו שעל אף כל התלאות והצלחות העבר יכול לבוא שינוי, וכי חלק מן השינוי הזה תלוי גם בהחלטה האנושית לדלג, לפסוח על המציאות העכשווית לקראת עתיד אחר. משום כך ראוי לאחל לעצמנו בחג הפסח שכל אחד ואחד מאתנו יזכור כי לא רק במצור ובמצוק אלא גם בעתות רווחה יש אפשרות "לדלג על ההרים" (שיר השירים ב,ח), להיעשות למשהו חדש וטוב יותר. ייתכן שתהיה זו רק ראשיתו של תהליך; אך נקודת הראשית הזו, על כל פנים, איננה רק נקודה של זחילה איטית: יש לו לאדם היכולת לדלג מעבר למשוכות של עצמו, של נפשו, של הרגליו, לקראת חירות חדשה.

חג שמח וכשר,

עדין אבן ישראל שטיינזלץ

לחג הפסח, הראשון ואולי אף המושרש ביותר מבין חגי ישראל, יש פנים רבות. בעצם מהותו הוא חג החירות והגאולה; ואולם נוסף על הצדדים הללו, שהם עיקר מהותו, יש לו צד נוסף הנוגע לשמו: הדילוג. מעבר לתכנים האובייקטיביים של נסי החג יש בחג הפסח צד נוסף שאולי איננו נס, אבל על כל פנים הוא פלא. בזמן היציאה ממצרים קרה דבר נוסף: היווצרותו של עם ישראל. קודם לכן היו במצרים עבדים מסוגים שונים, וביניהם גם עבדים מבני ישראל. בזמן היציאה ממצרים הפכו אותם עבדים, במובנים רבים, למהות אחרת. אמנם הייתה זו רק תחילתו של תהליך שנמשך דורות רבים, אבל עם זאת חולל הדבר שינוי מהותי בתוך עם ישראל.

אכן, כאשר נזכרת יציאת מצרים במקומה, בתורה, נאמר שם (שמות יב, מא) כי "בַּעֲצֵם הַיּוֹם הַזֶּה יֵצְאוּ כָּל-עֲבָדָוֹת ה' מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם". כלומר: האנשים הללו שהיו, לכל היותר, קבוצה של עבדים נעשו, בעצם יום היציאה ממצרים, משהו שהוא הרבה לקבוצה מבודדת של בני אדם: הם היו לקבוצה של אנשים הנושאים שליחות, נושאים מסר. ייתכן שיוצאי מצרים עצמם לא עמדו על מלוא משמעותו של המאורע, ורק מאוחר יותר נוצרו סימנים יותר מוגדרים ומובהקים

להיגאל באמת

ליקוטים מדברי הרב לחג הפסח

הקטעים שלפניכם כוללים פסקאות קצרות, סיפורים ואימרות שנלקטו מתוך שיחות, שיעורים והתוועדויות של הרב ועוסקות בצדדים שונים של חג הפסח. הקטעים הקצרים הללו נוגעות בנקודות יסוד הקשורות בעבודות השונות של ימי הפסח בניסוח נוקב ומלא חיות והתעוררות. הלקט הזה מאפשר עיון, הפנמה והתבוננות ב'מנות קטנות' להתעוררות הלב והמוח.

הטרגדיה של גלות מצרים היתה בכך שהעברים שחיו במצרים נעשו קרובים יותר ויותר למצרים, כאשר הם חושבים כמו המצרים וחולמים את אותם החלומות. כאשר העצב שלהם הוא מכך שהמצרים אינם מניחים להם לממש את החלום המצרי. לא די היה בכך שהיהודים במצרים הרגישו את ייסורי עבודת הפרך - אלא היה צורך שיחליטו כי אין הם חפצים בה. לא די בכך שהם רוצים לשנות את סדרי המעמדות במצרים כדי שיגיעו הם להיות השוטרים והשרים. רק כאשר הם מוכנים עם היציאה ממצרים לצאת גם מעולם המושגים של ארץ זר, להקריב עם קרבן הפסח הראשון גם את דבקותם בתרבות מצרים, רק אז יכולים הם להיגאל באמת.

(מתוך כתב יד - תשל"ב)

מספרים על אחד החסידים הגדולים של 'החוזה' מלובלין שעשה את ליל הסדר. בלילה הראשון התגבר כארי והרגיש שהוא עולה מעולם לעולם עד לעולמות עליונים. ביום השני הוא ישן, ובסוף העירו אותו סמוך לחצות, והוא היה צריך לגמור את הכל, אז הוא עשה את הסדר בחטף כדי לגמור את האפיקומן לפני חצות. אחר כך הוא הגיע לחוזה מלובלין. החוזה אומר לו: עשית שני סדרים, הראשון היה יפה, אבל לא כל כך חשוב. השני היה מובחר שבמובחר. מדוע? בלילה הראשון הוא עלה לעולמות העליונים, אבל בלילה השני הוא היה יהודי פשוט, שמנסה לבלוע את האפיקומן שלו בלי מלאכים, וזה סדר יפה.

(מתוך שיחה בישיבת תקוע - ב' ניסן תשס"ט)

הזמן שבו אני מתחיל לעבוד ברצון, מלב שלם, לא בגדר של מי שכובשים אותו לעבד, לא עבד עברי ולא עבד כנעני אלא "עבדא דקודשא בריך הוא". כתוב שהתואר הכי גבוה שיש זה - עבד לפני ה'. יש שר לפני המלך ויש שר גדול לפני המלך ויש מישהו שהוא "עבדא דקודשא בריך הוא", שתזכו בחג החירות להיות כמו שכתוב בתורה שהקב"ה אומר: "עֲבָדֵי הֵם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם". זה הענין של "עֲבָדֵי", זה הענין ש"הוצאתי אותם" - נתתי להם להיות בני חורין, ומה זה להיות בני חורין? זה להיות עֲבָדֵי. כל הזמן הם היו 'עבדי עבדים', היו 'עבדי מצרים' 'עבדי פרעה', עכשיו בן אדם בפסח שזוכה לחירות הוא זוכה להיות "עבדא דקודשא בריך הוא".

(מתוך התוועדות יא ניסן תשע"ה)

יציאת מצרים היא בעצם ההתגלות העניין של שם הוי"ה - שהוא "היה-הוה-ויהיה", המהות שאין לה גבולות, שאין לה תחומים - ששוברת את המיצר ואת הגבול, במדריגה הזו אני יודע שאני נמצא בתוך מיצר וגבול, ושהמיצר והגבול אינם חשובים. היציאה הזו מן המיצרים היא העניין של יציאת מצרים. יציאת מצרים היא במובן הזה ההתגלות של שם הוי"ה - 'נגלה עליהם מלך מלכי המלכים'. ברגע שאני יודע שיש מלך מלכי המלכים שמבטל את המציאות של כל עולם אחר - זוהי יציאת מצרים, זה אומר שאני

היום של הסדר הוא היום שנהיינו לגוי, ביום של הסדר יש ההתהפכות שמתבטאת בכך שאנחנו יוצאים ממצרים - לא בגדר של שבוים, פליטים ומסכנים שבורחים ממצרים. לשון הכתוב הוא: "בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים". יכול להיות שהקב"ה היה מעדיף צבא יותר יפה, הרי תארו לעצמכם את הצבא הזה - שפופים, מרוטים, סביר להניח שרובם ככולם אנלפביתים, לא ברור כמה עברית ידעו. ובכל זאת, אחרי הסדר של פסח הם הפסיקו להיות סתם ככה בני אברהם יצחק ויעקב, הם הפכו להיות 'צבאות ה', זה עניין גדול המלמד על מעלתם, מבחינה זו ליל הסדר הוא יום ההולדת ומפני שהוא יום ההולדת הוא נחקק בתוך הלב הרבה יותר.

(מתוך שיחה בישיבת תקוע - כח אדר תשע"ה)

מה ההבדל בין חופש לחירות? המשמעות של חופש בכל התורה היא להשתחרר מאיזה שעבוד. כאשר עבד יוצא מהשעבוד שלו אומרים שהוא יוצא לחופשי, כשאר אמה עבריינה משתחררת זה נקרא חופש. לעומת זאת, הענין של החירות הוא שיש פתיחות אמיתית. אם החירות כוללת רק להוריד ממני כך וכך כבלים - זו לא חירות, חירות כוללת את היכולת לנוע באמת.

אני מברך אתכם שבחג הפסח ש"זה זמן חירותנו": זמן חירותנו זה לא הזמן שאנחנו לא עובדים יותר, זמן חירותנו זה

שמדובר עליו הוא חג הפסח. גם בזמנו של הנביא ישעיהו ישבו היהודים עשו מניינים ואכלו את קרבן הפסח, עשו מה שהגמרא אומרת- "כזיתא פסחא והלילא פקע איגרא" (פסחים; פה, ע"ב) - הפסח הוא כזית וההלל שובר את הגג, זה מה שהיו עושים כבר אז. תזכרו מאיפה זה בא, כל מה שעושים בליל הפסח, זה כמו שמישהו הולך בתוך הפסיעות ועושה את אותם הדברים והעניינים של האבות שלו ושל האבות של האבות שלו. אנחנו פוסעים בתוך הצעדים של דור ראשון, של משה רבינו ושל שמואל הנביא, של דוד המלך ושל בניו אחריו. כשאדם עושה סדר עצם ההרגשה שהוא עושה את זה, הרצון להיות חלק, במובן אחד הוא מתחבר לשלשלת של הדורות, והשלשלת של הדורות זה כוחנו, זה יופינו, בכוח זה יצאנו ממצרים ובכוח זה אנחנו ממשיכים הלאה.

(מתוך שיחה בישיבת תקוע - כח אדר תשע"ה)

בהגדה שאומרים בליל הסדר מופיע עניין אחד שכדאי לחשוב עליו: "עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים"; "ובמורא גדול - זה גילוי שכינה". גם אדם פשוט יכול לעצור לרגע ולנסות לחשוב - מה זה ה"מורא גדול"? מה זאת אומרת ש"נגלה עליהם מלך מלכי המלכים"?

ליל הסדר צריך להיות חוויה מחדש של אותם הדברים שעליהם מספרים. כל אותם עניינים חוזרים ומתרחשים בכל

יצאתי מן המצרים. את יציאת מצרים הזו - אני חייב לעשות בעצמי. מה שעשו אבותי לפני שלושת אלפים ומשהו שנים לא פוטר אותי מיציאת מצרים שלי, אני חייב לעבור את יציאת מצרים הזו גם בעצמי.

אגב, גם בתוך החיים של האדם יש נקודה של יציאת מצרים פרטית שלו, יש מאורע חותך של יציאת מצרים - שמתרחש אצל כל בן אדם בזמן אחר - שהוא הנקודה שבה בן אדם יצא מן המצרים והגבולות. נוסף לזה, המעבר הזה צריך להתרחש בכל יום, אותה יציאת מצרים שמתרחשת בכל פעם שאני מגיע ל"ואהבת את ה' אלוקיך", שרץ ליבי אל ה'. למעשה כל מה שאומרים קודם לכן בסידור - זה כדי להגיע לנקודה של השחרור, להגיע לאופן הזה של "ואהבת את ה' אלוקיך" - שלא יהיה תיאור של ציווי, אלא תיאור של חוויה.

זהו העניין של יציאת מצרים, ככה יוצאים ממצרים בכל יום ויום. וזה גם העניין של חג הפסח - שהוא החג של היציאה ממצרים, עם כל מה שכרוך בו - החיפזון, המנוסה והקפיצה.

(מתוך ביאורי הרב ל'לקוטי תורה', פרשת אמור)

בהגדה של פסח, חלק מהדברים מובנים וחלקם בכלל לא מובנים. אמירת ההלל בליל הסדר רמוזה אצל הנביא ישעיהו: "השיר יהיה לכם כליל התקדש חג" - החג

לא נוהגת בתכלית השלמות. אדם יכול תמיד באופן אישי לעשות כל מיני דברים ולהיזהר מכל מיני עניינים, ולמרות זאת גם אם המשפחה עושה דברים שהם לא בדיוק לפי כל הגדרים כדאי להיות ביחד, משום שבליל הסדר יש את העניין של זבח משפחה. מה עושים בליל הסדר? מתאחדים יחד בתור משפחה וחוזרים לנקודת הראשית לפני שקיבלנו מצוות, אז היינו משפחה - היינו "בית יעקב", היינו משפחה שחיה ביחד, ולכן העניין של המשפחה הוא מאוד חשוב.

(מתוך שיחה בישיבת תקוע - כח אדר תשע"ה)

ההגדה של פסח היא בעצם רק מצווה אחת: "והגדת לבנך", לספר לילדים. אבל יש צד אחר, והוא נהוג בכמה מקומות גם בסדר פסח, שלא רק הילדים שואלים את הקושיות, גם המבוגרים שואלים את הקושיות. גם זה שעונה את התשובה שואל את השאלה, מפני שבעצם למה אנחנו חוזרים? חוזרים בצד אחד, באופן אחד, חזרה להתחלה, אל הנקודה הזו, להיות עוד פעם כמו ילד, לעשות התחדשות גמורה, מפני שזה עניין של מצרים. זה כל העניין במשמעות אחרת של חג האביב, הכול מתחיל לצמוח, הכול מתחדש, ובתוך ההתחדשות הזו יש ההתחדשות של האדם, הוא מתחיל מחדש. ניסן וניצן, הזמן שבו מתחיל משהו לפרוח. כולנו נעשים עוד פעם ילדים קטנים ששוב יודעים לשאול רק כמה קושיות, למה זה, איך זה, אחרי כל

שנה מחדש, וזה כולל לא רק את הדם, הצפרדע והכינים, אלא גם את גילויי השכינה, הגילוי של "אני ולא מלאך". ליל הסדר צריך להיות זמן של מורא גדול. אדם צריך לחשוב, לרגע אחד, באמצע ליל הסדר: עכשיו, בלילה הזה, קרה עוד משהו מעבר לכך שהמצרים מתו; ממש עכשיו זה "במורא גדול - זה גילויי שכינה!" מה זאת אומרת שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים? לא סתם 'מלך המלכים' אלא 'מלך מלכי המלכים הקב"ה' - הוא מופיע עליהם, ומופיע עליהם במורא גדול.

האם אפשר לבקש מאדם מישראל - גם אם הוא לא יושב ורועד לאורך כל הסדר מחמת גילויי שכינה - האם אפשר לבקש ממנו רק רגע אחד של רטט?

(מתוך התוועדות - וניסן תשע"ו)

עיקר חג הפסח נחגג בתור "זבח משפחה". יכול להיות שיש כאלו שעושים זבח משפחה גם בליל שבת, בליל שבועות ובהושענא רבה, אבל בחג פסח כולנו עושים זבח משפחה מפני שפסח הוא במהותו זבח משפחה. אני רוצה לומר דברים שחלקם הם בגדר של עצה טובה: פסח הוא זבח משפחה ובאופן כללי יותר - חג של המשפחה, לכן צריך להתאמץ כדי לעשות את החג הזה בחוג המשפחה. ייעצתי לכל מיני אנשים שכל זמן שזה מתאפשר מביחינת גדרי התורה - מוטב שילך אדם ויעשה את הסדר עם המשפחה שלו, גם אם המשפחה

מה שלמדנו, אחרי כל מה שידענו.

(מתוך ראיון בטלוויזיה הצרפתית)

אנחנו מתיישבים ומספרים סיפור יציאת מצרים. אוכלים ביחד, שותים ביחד. זה חג פרימיטיבי, והוא מעורר בתוכנו את החלקים הפשוטים, המצרים קיבלו עוד מכות, ועוד מכות, ויושבים גדולי החכמים וסופרים את המכות, זה גדולי ישראל. האתגר הוא עד כמה אני יכול לחזור לפשטות, לא להיות ילד, אבל להיות אדם פשוט.

(מתוך שיחה בישיבת תקוע - ב' ניסן תשס"ט)

אני מנסה לחשוב איך היו נראים אבותינו שיצאו ממצרים, תארו לעצמכם אנשים כאלה, שעבדו עבודת פרך, לא לומדים שום דבר, נמצאים במצב הרבה יותר גרוע מחבורה של פלחים, עבדים. אני לא שואל אם מגיע לנו להיגאל ממצרים או לא, אני יושב ומנסה להוריד את הדברים לרמה נמוכה. אני מקלקל לכם את הסדר, אם מישהו חשב איזה כוונות הוא יכול לעשות בליל הסדר, 'מלך מלכי המלכים' זה בחינת 'כתר עליון' - אז צר לי, לא חייבים לחשוב על זה בליל הסדר. יש דבר שעומד בתשתית של גאולת מצרים, דבר שקשור גם למלך מלכי המלכים וגם ל'כתר עליון' בבחינה של 'גולגלתא דחפיא על מוחא', דבר שהוא מעבר לטעם ודעת. בפשטות אנחנו אומרים,

שיאלו עובדי עבודה זרה' וגם אלו, וחוף מכל זה - אלו גם יותר מלוכלכים, אז מה העניין הגדול לגאול אותם ולנקות אותם, אבל זה מלך מלכי המלכים, זה הרצון הפשוט שלו לגאול אותנו. מופיע כמה פעמים על משה רבינו ששאל על ר' עקיבא, והקב"ה אומר לו: שתוק, כך עלה במחשבה. זו מחשבה שלא שייך בה טעמים, זה הרצון הפשוט. זה למעלה מכל האורות וההשגות, ויחד עם זאת זה גולמי לגמרי.

(מתוך שיחה - ב' ניסן תשס"ט)

מה אני בעצם עושה כשאני טובל במקוה? העניין הוא שלמרות שעשיתי כך וכך, אני חוזר שוב אל המקור הראשון ואז אני נטהר כי חזרתי לבראשית. בפסח אני חוזר לנקודת הראשית, אני חוזר אל לפני הא-ב, אל מה שנמצא בראשית הראשית. אני חוזר לזה כי בסך הכל כל המחזור הוא שאני עושה זבח פסח לא כזכר ליציאת מצרים, אני עושה את זה עוד לפני שהתחלתי לצאת. כולם עדיין יושבים במצרים, בבתים העלובים שלהם עם הדם על הדלת, וכאן זה נקודת ההתחלה: יש כאן משפחה, יש הקב"ה, ומנסים להיות קרובים.

(מתוך שיחה - ב' ניסן תשס"ט)

קטנים ואחר כך גם עובדי עבודה זרה קטנים. הייתכן? האם אפשר להסתפק בכך? האם העבודה נגמרה?" בליל הסדר אנחנו שואלים מתי יבוא אליהו משום שעד עכשיו עסקנו בחצי הראשון, וכעת אנחנו רוצים את החצי השני. אנחנו רוצים שאליהו יבוא לסיים את עבודתו.

(התוועדות י"א ניסן תשע"ב)

עם ישראל נקרא בתורה - ובכינוי זה השתמש הרבי פעמים רבות - "צבאות ה'" (שמות יב, מא), כלומר: הצבא של הקב"ה. כל היהודים נכללים בצבא של הקב"ה, גם כל היהודים בימינו. בתוך הצבא הזה, כמו בכל צבא, יש לא רק לוחמים קרביים, אלא גם ג'ובניקים וגם אחדים שהם בטלנים גמורים; יש כאלה שעושים דברים אחרים, ויש המון משתמטים ולא מעט עריקים. כולם רכוש הצבא, וכולם שייכים לשם - בין שהם נוהגים כך ובין שעושים אחרת, ולכן את כולם צריך למשוך פנימה אל תוך המחנה.

מאז יציאת מצרים אנחנו הצבא של ה' ההולך במסע. אמנם עבר זמן מסוים וחלק מסוים מן המסע במדבר, אבל אנחנו עדיין נמצאים במדבר. בהתחלה היינו במדבר קטן - במדבר סיני, ועכשיו אנחנו נמצאים במדבר מסובך יותר, שנקרא 'מדבר העמים'; ובתוך המדבר הזה אנחנו הולכים כבר יותר מאלפים שנה. 'מדבר העמים' אינו האויב הפיזי, אלא החלל הפנוי מן הקדושה,

(התוועדות ג' תמוז תשס"א)

המזמור האחרון של תהילים הוא על מוזיקה. איך להלל את ה', והוא בעצם אומר: אין רק אופן אחד להלל את הקב"ה. יש אופנים של תוקף - 'בתוף ומחול'. יש אופן של 'מינים ועוג'ב. יש 'צלצלי שמע' ויש 'צלצלי תרועה'. אם אני רוצה לשיר לה', אני לא אומר לכולם "תכו בתוף", יש אולי מישהו שרוצה לנגן דווקא בכינור או בכלים יותר עדינים. מה שהוא אומר הוא: תהללו את ה', הוא לא אומר איך, כל הנשמה. אחד יכול להכות בתוף, אחד יחלל בחליל. אחד יגיד ברכה השני יגיד אמן, אבל שמשוהו ישמע.

(שיחה בישיבת תקוע - תשס"ח)

אנחנו שרים את הפיוט 'ויהי בחצי הלילה', שבו יש רשימה ארוכה של אירועים וניסים שקרו בחצי הלילה לאורך ההיסטוריה, ובעצם שואלים: מה לגבי החצי השני של הלילה? מה ההמשך של הסיפור? בליל הסדר אנחנו רוצים את החצי השני. אנחנו אומרים לקדוש ברוך הוא: "עשית לנו סדר פסח. גאלת אותנו ולקחת אותנו לך לעם. עכשיו בוא ותשלם לנו את החצי השני". אנחנו אומרים לה': "ריבונו של עולם, לא גמרת את העבודה. נכון, הוצאת אותנו ממצרים; גמלת עמנו חסדים רבים. דיינו, דיינו, אבל האם הצלחת במשימה שלך? אחרי שעשית את כל הניסים והנפלאות, אחרי סדר הפסח שערכת לנו במופתים בשמיים ובארץ שגרמו לכל העולם לרעוש ולגעוש, נכנסנו למקומנו והתיישבנו בארצנו, נעשינו בורגנים

חירות

התוועדות לימים שלפני פסח (י"ג ניסן תשס"ד)

אין לך בן חורין

מלכות שמים, נראה לכאורה שהעולם שלו לגמרי חופשי - הוא עושה מה שהוא רוצה מתי שהוא רוצה. אדם שמקבל על עצמו עול מלכות שמים נמצא בעולם שבו כשהוא פותח את העיניים בבוקר הוא צריך להגיד משהו, לפני שהוא יוצא מהמיטה הוא רוחץ ידיים ואומר משהו, כשהוא מתלבש הוא אומר משהו, ובמקום ללכת לאכול כאחד החזירים הוא צריך ללכת להתפלל. כל אלו הם שעבודים, והשעבודים הללו נמשכים כל היום כולו, שלוש מאות שישים וחמישה יום בשנה. אין אפילו יום אחד שנותנים בו לאדם חופש.

להבדיל, בכל מיני אומות ותרבויות היו נוהגים לתת יום אחד של הפקר, שבו מותר לעשות הכול. לנו היהודים אין יום כזה בשנה. כל הימים הם שעבוד. שעבוד שמתחיל ביום בו אנחנו נולדים ונמשך עד ליום בו קוברים אותנו. בחיים היהודיים יש לכל דבר תקנות, מתי ואיך לקום, לשבת, ללכת, לשכב, אפילו לקרצף... הכול כתוב ומוגדר היטב ואחרי כל זה אנחנו אומרים ש"אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה"?

אנחנו מתוועדים כאן ארבעים ושמנה שעות לפני ליל הסדר, ואתם יושבים פה ולא עוסקים לא בקרצוף ולא בשפשוף... לכאורה כל עם ישראל עוסק כעת בעניינים הללו ואנחנו יושבים כאו ומתוועדים. על דרך ההלצה היו אומרים שהמלאכים שממונים על התקיעות, כאשר הם לא עוסקים בתקיעות הם עסוקים בדברים אחרים. אחד מהדברים שהם ממונים עליהם זה ההכנות לפסח. היו דורשים את הצירוף קשר"ק שמופיע אצל התקיעות שזה מרמז על קרצוף, שפשוף, רחיצה, קיפול וכל כיוצא בזה. בעצם מכאן אני רוצה להתחיל ולגעת בנושא שאמנם שייך לעיצומו של יום, לאו דווקא לימים הגדולים שבאים עלינו - ימי הפסח - אלא גם לימים הללו שלפני פסח ובכלל לכל יום ויום.

כתוב "אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה" (אבות ו, ב). המאמר הזה הוא לכאורה דבר מאוד תמוה משום שלכאורה מי שעוסק בתורה, מי שמקבל על עצמו עול מלכות שמים, אין פחות בן חורין ממנו. כל העניין הזה של קבלת עול מלכות שמיים עומד במידה מסוימת על כך שאדם מלא בהתחייבויות. כשמסתכלים על אדם שאין עליו עול

מה קרה ביציאת מצרים

מהעבודות חלקים מסוימים של שמירת מצוות ומאותה שעה שהוא נעשה עבד כנעני של ישראל, יש לו מעמד מיוחד שהוא לא כמו מעמד של גוי רגיל. המעמד הזה הוא סוג של מעמד ביניים שבו הוא מחוייב בחלק ניכר מהמצוות ולשם כך יש להטביל אותו ולמול אותו לשם עבודתו. הגמרא דנה בשאלה מה יקרה אם בזמן שהוא טובל לשם עבודתו הוא יגיד שהוא טובל לשם יהדות? במקרה כזה, לכאורה, אחרי שהוא יצא מהמקווה הוא יהיה יהודי, ואז כל הקניין שהיה עליו, מפני שהיה גוי - יתבטל, והעבד הזה יצא לחופשי גם בתור יהודי וגם בתור איש משוחרר והוא יצפצף על מי שקנה אותו. אז יש שם כל מיני עצות שכתובות בגמרא לזה. אחת מהן היא שלא נותנים לעבד רגע אחד להיות ממש חפשי - האדון מוכיב את היד עליו גם בזמן שהוא נמצא בתוך המקווה, כדי שהוא לא יוכל להיות חפשי.

באותו אופן אפשר לומר בהקשר של יציאת מצרים. כאשר פרעה זרק את היהודים ממצרים, קרה בעצם דבר דומה. הקב"ה אומר "כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים" (ויקרא כה, נה). זאת אומרת, בסך הכול מה שקרה ליהודים היה שאמנם הם יצאו מרשות פרעה, הם כבר לא עבדי פרעה אבל כמו שקורה כשיש משהו שהוא הפקר ומישהו שם על זה את היד וקונה אותו, כך הקב"ה, כשפרעה הפקיר את עם ישראל - הוא החזיק בנו והכניס אותנו לשעבוד שלו.

צד אחד של העניין קשור בעצם למהות של יציאת מצרים שהולך הלאה עד לקבלת התורה. בצד מסויים אפשר לשאול: מה בעצם קרה ביציאת מצרים? מה בעצם עשה הקב"ה לעם ישראל כשהוא הוציא אותם ממצרים? מבחינה משפטית אפשר לדון בשאלה האם היה שלב שבו פרעה הפקיר את ישראל? זה לא לגמרי ברור בתוך מהלך העניינים, יתכן שאחרי מכת בכורות היה שם מעין אמירה ש"עד עכשיו הייתם עבדים שלי, מכאן ואילך אתם הפקר גמור, תעשו מה שאתם רוצים, מבחינתי תלכו לתמותו במדבר, אין לי עסק בכם, אני מסלק את ידי מכם". אם מעיינים בפסוקים מגלים שזה לא לגמרי פשוט שהיה אכן רגע כזה משום שיתכן שגם בשלב הזה פרעה לא באמת משחרר אותם ומפקיר אותם במובן מלא ומוחלט. מכל מקום, בצד מסויים, בוודאי שאפשר לומר שפרעה הפקיר את עם ישראל. השאלה היא מה בעצם קורה בשלב הזה? למי בני ישראל הופכים להיות שייכים?

יש בהקשר הזה סוגיה שמופיעה, גם במסכת קידושין לגבי קניין של עבד כנעני. לפי ההלכה, כאשר אני קונה עבד כנעני אני מחויב להטביל אותו לשם עבודתו, דהיינו העבד אינו נעשה עבד באופן אוטומטי על ידי זה שקונים אותו, הוא צריך לקבל על עצמו כחלק

בין עבד לבן חורין

אני רוצה לומר משהו על הנקודה הזו, ובשביל העניין הזה לבד ראוי היה להתוועד היום ואולי גם מחר. מהו בעצם ההבדל בין מישהו שהוא בן חורין לבין עבד? ההבדל הוא לא בזה שמישהו חפשי עובד פחות. פעמים רבות אדם חפשי עשוי לעבוד הרבה יותר. יש לי מכר שהמציא כלל פנטסטי: הוא אמר, למה ביטלו את העבודות? מפני שמצאו דבר הרבה יותר טוב - 'דד ליין'. אחרי שהמציאו את ה'דד ליין' כבר לא צריך עבודות. יש תאריך שבו אני צריך לגמור את העבודה. אין שוט, אין אדון, יש לי רק תאריך, יום ושעה שבו העבודה צריכה להיות גמורה, ובשביל זה אנשים עובדים יותר ממה שכל עבד היה עובד. עבדים עובדים במתינות, מנסים להתבטל באמצע. כשיש לי דד ליין, אי אפשר להתבטל. זו נקודה פשוטה שרואים אותה באופן בולט כאשר מסתכלים במציאות, כאשר לוקחים שכיר, פועל יום, והופכים אותו לעובד בקבלנות, קורה אצלו שינוי גדול- גם בכוחות, גם במהירות וגם במרץ. כל המצב משתנה לחלוטין והעבודה נראית לגמרי אחרת. מדוע, מפני שקודם הוא היה עבד, היו לו שעות כאלו וכאלו, אז הוא עבד כמו שעובד עבד. עכשיו כשהוא נהיה בן חורין הוא מתחיל לעבוד קשה.

ההבדל בין בן חורין לעבד לא בנוי על קושי העבודה. הוא גם לא בנוי על טיב העבודה. בן חורין יכול לעבוד בכל מיני עבודות, יותר טובות ופחות טובות.

במובנים מסוימים יציאת מצרים היא בעצם אירוע שבו הפסקנו להיות עבדי פרעה והתחלנו להיות עבדי ה'. יצאנו אמנם מהשעבוד אל הבוס הקטן אבל כעת אנחנו משועבדים אל הבוס הגדול.

הנקודה הזו עולה גם מתוך הדברים במתן תורה. הקב"ה מתחיל ב"אני ה'

מהו בעצם ההבדל בין מישהו שהוא בן חורין לבין עבד? ההבדל הוא לא בזה שמישהו חפשי עובד פחות. פעמים רבות אדם חפשי עשוי לעבוד הרבה יותר...

אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים" (שמות כ, ב) יש כאן מעין רמיזה: 'אתם כבר לא נמצאים בבית עבדים ומשועבדים למצריים, אתם עבדים שלי'. במובן הזה, מה שאנחנו אומרים ש"אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה" (אבות ו, ב) נעשה עוד יותר תמוה, האם באמת יש בכלל צד של חירות בתוך העניין הזה של יציאת מצריים וקבלת התורה?

מה שמעניין הוא שמבחינה של ההלכה, לבן חורין, מותר לי להגיד לעשות כל עבודה שבעולם. אם אני לוקח יהודי חפשי אני יכול להעביד אותו בכל עבודה בזויה, אם אני לוקח יהודי כמשרת, שכיר או קבלן, אני יכול לומר לו לקרצף לי את כפות הרגליים - זה התפקיד שלו. אם

הנקודה של להיות בן חורין היא שאני עושה את זה ברצון. כאשר אני במצב של "מלכותו ברצון קיבלו עליהם", אזי בהגדרה אינני יכול להיות עבד גמור

הוא רוצה להיות מכובד הוא יכול לקרוא לזה פדיקוריסט... אבל אין בעיה לומר לו לעשות כל דבר. במה זה שונה מעבד עברי? מפני שההנחה היא שכיוון האדם החליט לעשות את זה, הוא בן חורין. ואצל בן חורין אין דבר כזה עבודה בזויה. אגב, אני אומר זאת לאנשים רבים, מבוגרים וצעירים, שיוצא לי לדבר איתם: יש בעולם מספר עבודות בזויות. לגנוב זה בזוי, לרמות זה בזוי. אבל לנקות בתי

ההבדל הוא שלבן חורין יש לכאורה אפשרות לבחור, אפשרות להגיד לא. הוא יכול להגיד אני לא רוצה, וגם להגיד אני רוצה. דוגמא לדבר היא חתונה. השאלה אם אדם הוא עבד או בן חורין לא תלויה בכמה עבודה הוא עושה, אלא בכמה רצון יש לו בה. זו הנקודה היחידה שהופכת את העבד לבן חורין. בתמצית העניין כשאדם הולך להתפלל מפני שהוא חייב להתפלל - זו ירידת מדריגה משום שאדם שמתפלל צריך להתפלל כשהוא רוצה ומשום שהוא רוצה, וכשאדם עושה מצווה הוא צריך לעשות אותה מפני שהוא רוצה לעשות אותה.

בהלכה כתוב שאסור להעביד עבד עברי ב"עבודת עבד", ההגדרה הזו של 'עבודת עבד' איננה זהה להגדרה של עבודת פרך, עבודת פרך היא עבודה שבה עובדים בשביל לעבוד. עבודה שבעצם אין לה מטרה חיובית שקשורה איתה, אלא היא בנויה על זה שאני רוצה שתעבוד. בצבא חלק גדול ממה שעושים אפשר להגדיר אותו יפה מאוד בתור עבודת פרך. היה אפשר לשלוח הביתה חלק גדול מהאנשים בצבא בזמן שלא צריך אותם. אבל הצבא לא יכול להרשות לעצמו דבר כזה, אז הוא מעביד אותם בעבודת פרך כדי שלא יחשבו שהם בני חורין. זו עבודת פרך. לעומת ההגדרה של עבודת פרך, יש לנו את ההגדרה שאת העבד העברי אסור להעביד ב'עבודת עבד'. 'עבודת עבד' אלה עבודות בזויות. לדוגמא: אסור להגיד לעבד עברי לקחת אחרי את הנעליים שלי לבית המרחץ.

שימוש זו לא עבודה בזויה. זו אולי לא עבודה ריחנית, אבל זו לא עבודה בזויה. אם אנשים רואים בה בזיון, סימן שהם לא מבינים את המהות של עבודה. המהות של עבודה היא שאדם עושה דבר מועיל, לרבים או ליחיד. בזיון זה כאשר אדם מזיק, משחית ומקלקל, עבודה כזו היא עבודה בזויה שיש להתבייש בה אבל אם מישהו עושה משהו מועיל - אין בכך כל בזיון.

קחו למשל את העניין של הורים. הורים לילדים עושים, בין השאר, כל מיני מלאכות לא לגמרי נקיות. חוץ מזה שהם מטיילים עם הילדים שלהם, הם גם מנקים אותם, ולא תמיד הילדים נקיים למשעי ומריחים בריח של בושם. למה ההורים עושים את זה? מפני שהם בני חורין, ובן חורין יכול לומר - אני רוצה לעשות את המלאכה הזו. אם הייתה אופציה, יכול להיות שהם היו מעדיפים לעשות את המלאכה באופן אחר, אבל כשהם בוחרים לעשות את זה כך אין בזה בזיון. בצד מסויים אפשר לומר שאפילו הקב"ה עוסק כביכול במלאכות מן הסוג הזה. הקב"ה הרי אומר על עצמו - "כי רחץ ה' את צואת בנות ציון" (ישעיהו ד, ד), הקב"ה אומר: אני אבא שלהם ולכן הוא מבטיח לעשות את הנקיון הזה אפילו אם הוא לא נעים במיוחד. בתמצית העניין, בן חורין יכול לעשות כל דבר ולא להיות עבד. לכן הוא יכול לעשות אפילו מלאכות 'בזיויות'.

במובן הזה, כשאנחנו אומרים ש"אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה" הנקודה של להיות בן חורין היא שאני עושה את זה ברצון. כאשר אני במצב של "מלכותו ברצון קיבלו עליהם", אזי בהגדרה אינני יכול להיות עבד גמור. הקב"ה אומר לי: 'אני אעשה לכם כך וכך, יהיה לכם כך וכך, תעבדו אצלי קשה' ואני אומר לו בתגובה: 'אני רוצה'. הוא אומר לי: 'אתה תמות בשבילי', ואני אומר: 'אני רוצה'. ברגע שאני אומר 'אני רוצה' - אני בגדר של בן חורין, אני לא בגדר של עבד. במובן מסוים זוהי 'מודעא רבא לאורייתא' באופן אחר מאשר בחג הפורים, זו הוצאה של צד העבדות שבתורה.

בלי מרה שחורה

לקראת פסח, יש אנשים שיש להם מרה שחורה שלושים יום, או שישים יום קודם החג. יש אנשים שלכבוד פסח תוקף אותם שיגעון, והם מנסים להלביש חומרות על חומרות, ואיסורים על איסורים על כל מיני דברים. כל זה אולי מספיק כדי לקיים בהידור את "והיית משוגע"... אבל לא הרבה מעבר לזה. יחד עם זה, יש אנשים שבאמת תוקפת אותם אימה גדולה לקראת פסח, ויש להם מרה שחורה. בצד הזה עיקר הנקודה שאפשר וצריך לעשות לפני פסח, לשבת ולא רק להתעסק בביעור חמץ, לא רק לקרצף ולנקות אלא לעסוק גם בדברים אחרים. העניין של להיות בן חורין זה היכולת לקבל דברים ברצון, לא להיות יהודים שרק מרגישים כל הזמן את השוט של

רוצה, משום שאני מעוניין בזה - רק כך אני יכול לעשות את העבודה כדבעי. אנחנו יושבים כאן בזמן שרגילים רק לנקות ולקצרץ משום שהעניין של להיות בן חורים הוא שאני יכול לעשות מה שאני רוצה בזמן שאני שרוצה. בן חורין הוא זה שיכול לומר, אני אנקה את הבית דווקא בארבע בבוקר ואת שתי השעות שיש לי עכשיו אני אעשה בהם התוועדות. זה צד אחד, מאוד פרקטי ומאוד יסודי בעניין הזה של חג החירות, לצאת מהגדר של העבד ולהיכנס בבחינה של הרצון ושל הבחירה ללכת אחרי ה' ועל ידי זה אפשר גם להגיע בסוף לקבלת התורה.

עול מלכות שמיים רובץ עליהם כל הזמן. יש לא מעט אנשים שבטוחים שככל שיש יותר הרגשה של השוט של עול מלכות שמיים כך יותר טוב, וככל שיש לאדם יותר מרה שחורה - הוא יותר דתי, וככל שיש לו יותר פרנויה וסכיזופרניה יותר זה סימן של קדושה וטהרה. העניין החשוב הוא לדעת שאדם יכול להיות אדם הגון ואפילו אדם שמח ובכל זאת להיות "עבדא דקודשא בריך הוא" בתכלית.

רואים מפעם לפעם את הפרצופים שאנשים עושים בבדיקת חמץ ובהכנות לקראת פסח בכלל, זו הרגשה מאוד לא נוחה לראות את הפרצופים הללו, את הקדרות, את החששות ואת הטרדות. אנשים שוכחים שמה ש"מה דעליך סני לחברך לא תעביד", אני לא סובל פרצופים כאלה אז למה שהקב"ה ירצה לקבל כזו מתנה? כתוב בתחילת ספר מלאכי (מלאכי א, ח) על מי שמקריב קרבנות שיש בהם מום "וכי תגישו פסח וחלה אין רע הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך". אני לוקח משהו שאף אדם לא היה רוצה לקבל ואני מעיז להביא זאת בפני הקב"ה? אני עושה פרצוף שאף אדם לא היה רוצה לקבל ודווקא הקב"ה צריך לראות את כל הפרצופים המכורכמים הללו?

לכן אנחנו יושבים כאן יחד כמה ימים לפני הפסח, ואולי היה ראוי לשבת גם כמה שעות לפני הפסח כדי להראות שהמהות של בן חורין הוא שאני יכול לומר שאני עושה את מה שאני עושה משום שאני

ענייניו של סדר פסח הכנה לליל הסדר - רוסיה תשנ"ט

הטובים' - עד סוף התקופה של קוסיגין. כשהיה אדם שהיה, נניח, שר בממשלה, והיה מופיע בעיתונים הסובייטיים: שיום זה וזה אותו שר עשה הרצאה, ביום זה וזה הוא ביקר במפעל, ביום זה וזה הוא הלך לפגוש את הסופר פלוני - הכול כמו שהיה מקובל לכתוב. ואז, יום אחד האיש היה נניח נעלם ולא מופיע יותר בעיתון. בעיתון נורמלי, בעולם נורמלי, היו חושבים: אולי לא היו חדשות. בעיתונים הסובייטים ידעו שעכשיו האיש הזה או בבית סוהר, או בסיביר, או שכבר ירו בו. היה זמן שהיה מקצוע שלם של סובייטולוגים, שהיו מסתכלים על התמונות של האנשים שיושבים על הבמה במצעד של האחד במאי, והיו אומרים: תראו, בשנה שעברה פלוני השר היה במקום הראשון; עכשיו הוא יושב בשורה השנייה ולא רואים אותו. אז זה בוודאי לא במקרה, יש בזה איזה סיבה. באותו האופן, יש דבר שאני יכול להגיד

הדבר הכי בולט בהגדה הוא מה שלא נמצא בה. מה שלא נמצא הגדה הוא לכאורה הדבר הכי חשוב. בכל ההגדה כולה משה רבנו איננו מוזכר. אם לדייק, משה מופיע פעם אחת בהגדה בדרך אגב, רק מפני שמצטטים פסוק שבו הוא מוזכר ולא הוציאו את השם שלו. ההיעדרות מפתיעה מאוד מפני שמי הייתי מצפה שיופיע בהגדה של פסח אם לא משה. הרי בסיפור יציאת מצרים שמופיע בספר שמות, משה מופיע הרבה מאוד פעמים. אם בהגדה של פסח לא היו מופיעים השמות של עמרם או של יוכבד או של מישאל בן אלצפן - למרות שהם מופיעים בסיפור, הייתי יכול להגיד שהשאלה לא כל כך בוערת, אבל כשמשה רבינו נעדר מן ההגדה, בוודאי שאין זה מקרה.

אחדים מכם עוד זוכרים את מה שהיה קורה בעיתונים סובייטים בזמנים

שם עצם מופשט, שנוצר מן השם של המצווה הבסיסית של על ליל הסדר. המצווה שיש לנו היא "והגדת לבנך" ובמן המצווה הזו נגזרה המילה "הגדה". הבסיס של ההגדה הוא, "תגיד את זה לילדים". ולכן ה"הגדה" זה מה שאומרים. זו הסיבה שהבסיס של ההגדה ושל סדר פסח בכלל - הם הילדים.

הילדים הם ההצדקה לסדר של פסח. הם לא הצדקה לזה שאוכלים מצות; זה שייך לטקס של פסח. יש את ההגדה של פסח, שהיא חלק אחר ומקביל לסדר של פסח, ההגדה של פסח היא בתמצית, החובה של: "והגדת לבנך ביום ההוא". לכן, כאשר אני מדבר לילדים, אני צריך להיזהר הרבה יותר במה שאני אומר, מפני שהילדים מקבלים כל דבר באופן מוחלט. אם אני אומר להם חמש עשרה פעמים "משה רבנו", אז יהיה להם עכשיו תמונה של איש אחד שהוא המרכז של העולם. מה שאני רוצה להעביר לילדים בלילה הזה הוא שהקב"ה נמצא, זהו בעצם המסר של ההגדה של פסח. נכון שהאיש משה הוא אישיות מרכזית בתוך ההיסטוריה שלנו; בעיקר האמונה שמנסח הרמב"ם, יש עיקר שלם שעוסק בזה שמשה רבנו הוא הנביא הכי גדול שהיה ושיהיה, זה לא דבר שאנחנו מנסים להסתיר אותו. הרמב"ם, שהיה מעריץ של משה רבנו כותב שמשה רבנו היה השיא האבסולוטי של היכולת האנושית, כל הנביאים האחרים לא נמצאים באותה המחלקה של משה רבנו. יחד עם זאת, משה רבנו הוא בן אדם ובליל הסדר אנו

שלא מופיע במקרה אבל אם משה רבנו לא נזכר בהגדה, ברור שבכוונה הוא לא נזכר.

לבעיה הזו נתנו כל מיני הסברים, מפני שבהגדה של פסח - ובכלל אצל הקב"ה לא תמיד מקבלים הבריים. זה קצת כמו השלטון הסובייטי, הוא לא מסביר את עצמו: הוא נותן לך עובדות, ועם העובדות האלה אתה צריך איכשהו להסתדר.

ההסבר הכי מפורסם שנתנו לעניין הזה הוא שאנחנו רוצים - דווקא בזמן שמשה הוא הגיבור - להדגיש, שהגיבור היחידי הוא הקב"ה. אנחנו רוצים להדגיש שמשה רבנו הוא כלי. אנחנו רוצים לומר שעם משה או בלי משה - העניין היה מתרחש. אנחנו יצאנו ממצרים לא בגלל שהיה האיש משה, אלא מפני שהקב"ה הוציא אותנו ממצרים. זה לא ניסיון למחוק אותנו מההיסטוריה: זה ניסיון - דווקא בתוך ההגדה - לבנות את ההיסטוריה בפרופורציה הנכונה.

למה זה קשור בהגדה? מפני שההמטרה היסודית של ההגדה של פסח היא להעביר את האינפורמציה לדור הבא. זהו המרכז של ההגדה. במובן הזה, המצווה היא לא להגיד טקסט. יש לפעמים ביהדות שיש מצווה להגיד כך וכך, להצהיר דבר כזה וכזה. כשאומרים 'שמע ישראל' - זו הצהרה שאני מחויב להצהיר פעמיים ביום, בבוקר ובערב. לעומת זאת הבסיס של ההגדה הוא לא ההצהרה. מה שחשוב בהגדה זה - להעביר אותה לדור הבא. למעשה, המלה 'הגדה' היא

עוסקים רק בקב"ה.

האמת היא, שהנקודה הזו מאוד מרכזית בדת שלנו: אנחנו מאמינים שאין שום דבר באמצע. זה לא שאין דברים חשובים ומשמעותיים בתוך כל העולם: אבל הדברים הללו אינם העסק שלנו, אנחנו פונים רק אל הקב"ה בעצמו. יש הגדרה שכתובה בגמרא ביחס ל'עבודה זרה': כשמישהו מקריב קרבן לדבר, בין שהדבר הזה הוא שלשול קטן או שזה מיכאל השר הגדול - זה עבודה זרה. מבחינה זו אין שום הבדל אם זה ה'תולעת הקטנה או מיכאל המלאך הגדול. לכן, כשאני מספר לילדים על הגדה של פסח, אני לא יושב עכשיו עם קבוצה שלומדת, ומסביר להם: כאן ממוקם הדבר הזה ולמעלה ממנו הדבר הזה - אני מספר לילדים ולכן אני צריך לדאוג שהם לא יקבלו תמונה לא נכונה. כשאני מדבר לילדים, אני צריך שהם יזכרו את העיקר: שהיה מצרים, ושהקב"ה הוציא אותנו.

הסדר וההגדה

בסדר של פסח יש שני אלמנטים. האלמנט האחד הוא שאוכלים את המצה, שותים את היין ואוכלים מרור. זה החלק שאפשר לקרוא לו הסדר של פסח. נוסף על כך יש אלמנט אחר שהוא ההגדה של פסח. מבחינת ההלכה אלו שתי מצוות שונות שנמצאות באותו תאריך, באותו מקום ובאותו זמן. הסדר של פסח בנוי על כך שאנחנו עושים אותו דבר שעשו האבות שלנו. אני אוכל מצה,

אני אוכל מרור, אני שותה את היין לזיכרון של הגאולה. ההגדה היא במהותה קיום המצווה של להגיד לילדים. זוהי מצווה שהיא אחת מתרי"ג המצוות שבתורה: היא מצווה פורמלית, לספר לדור הבא על יציאת מצרים.

מספרים שפעם הגיע יהודי אחד לרבי גדול. והרבי אומר לו: אתה יודע, ראיתי בשמים שהסדר של פסח שאתה עשית היה הסדר הכי יפה שעשו. תספר לי, מה עשית? אז הוא אומר: רבי, אני לא יודע, שום דבר לא עשיתי. והם מתווכחים איזה זמן, והוא אומר ליהודי הזה: תספר בדיוק מה שהיה. אז הוא אומר: תראה, אני בעצם עם הארץ, אני לא יודע שום דבר. ואני עובד קשה, בקושי אני יכול להחזיק מעמד. הגיע סדר של פסח, יש שולחן, יש קצת אוכל, ארבע כוסות, מצות. אז אני באתי לסדר, ובירכתי, אכלתי, והייתי מרוצה. ואז אשתי אמרה לי: אתה לא יכול לאכול כמו גוי, אני זוכרת, אצל אבא שלי, הוא היה אומר משהו. למה אתה לא אומר שום דבר? אז הוא אומר: אמרתי לה: מה אני יודע? אני לא יודע, לא למדתי שום דבר. - והיא אמרה: בכל זאת תגיד משהו? - אז הוא אומר לה: תראי, לפני הרבה שנים אבותינו היו אצל הציגיניר (אצל הצוענים, בכמה שפות מכנים אותם במילים הדומות למצרים), והם עשו להם צרות גדולות, והקב"ה הוציא אותם מהצרות, והוא יוציא אותנו גם מהצרות האלה, ואני שותה לחיים בשבילך. ואז נרדמתי. על ה'סדר' הזה הרבי אמר שזה היה הסדר הכי יפה.

מדוע? מפני שבאמת, ה'סדר' הזה מעביר את כל האינפורמציה שצריך וכשאדם אומר את זה בכל הלב, עם כל האמונה, אז זה מספיק.

רק בשביל להסביר, התמצית של הסדר היא בדיוק הדבר הזה. אני מנסה להעביר עכשיו לילדים את העיקר. כאשר הילד הזה יגדל וכבר לא יזכור כלום מכל הפרטים - אני רוצה שהוא יזכור משהו. איזו אינפורמציה הוא צריך לזכור? בדיוק את מה שהיהודי ההוא אמר: שאנחנו פעם היינו בצרות, שהקב"ה הוציא אותנו מהצרות, ושאנחנו נצא עוד פעם. זה בעצם מה שכתוב בתורה, ולא פעם אחת: חמש, שש, עשר פעמים: לזכור את יציאת מצרים, לספר לדורות הבאים. ממש באותו תוכן בסיסי. לכן צריך לזכור שהמרכז של הסדר הוא הדבר הזה.

בשביל הילדים

כמו שאמרתי, בסדר של פסח וגם בהגדה של פסח, נקודת המרכז היא בעצם הילדים. כל העניין עשוי בשביל ילדים ויש לכך כמה וכמה דוגמאות. יש מנהג שהתחיל אצל האשכנזים וכעת נמצא אצל הרבה יהודים, שאחד הילדים גונב את האפיקומן. זה מנהג תמוה מכמה וכמה צדדים אבל למה עושים אותו? - מפני שרוצים לשמור את הילדים ערים. גניבת האפיקומן היא רק אמצעי לכך שהילד לא ירדם. זה הרי לילה, אוכלים ומדברים, וזה לוקח זמן. הדבר הכי טבעי זה שהילדים נרדמים. לכן עושים להם כל

הזמן אמצעים כדי שהם לא יירדמו. הילד הזה שגנב את האפיקומן - יישאר ער. ולפעמים כולם נשארים ערים, לראות מה יקרה. אותה סיבה מופיעה כבר במשנה, שמשחקים באגוזים עם הילדים, ועושים כל הזמן שהילדים יתעניינו. נוסף על כך יש בסוף הסדר כל מיני שירים: 'אחד מי יודע', 'חד גדיא' ושירים נוספים. השירים האלה לא נכתבו בזמן המשנה, אלא פחות או יותר באמצע ימי הביניים, השירים הללו הם בצד מסויים שירי ילדים, לכל אומה באירופה יש שירים דומים להם מבחינת הסגנון גם אם לא מבחינת התוכן. למה שרים את השירים הללו בליל הסדר, מפני שאני רוצה שהילדים לא יישנו.

יותר מזה, בתוך הסדר של פסח יש כמה דברים שעושים בפועל ממש בשביל הילדים. למשל: נוטלים ידיים, בלי ברכה, ואחרי שתי דקות קמים, והולכים עוד פעם ונוטלים ידיים עם ברכה. טובלים את המרור בתוך החרוסת. אם ילד שואל על זה, ובאמת ילדים שואלים על זה, אז עונים להם: עשיתי את זה בשביל שתשאל, זה בדיוק הטעם. זה הנימוק שנמצא בהלכה בשביל חלק גדול ממה שעושים בפסח. אנחנו עושים בפסח כל מיני דברים מוזרים, כדי שהילדים ישאלו. אנחנו עושים את זה כדי שהם יגידו - איזה דברים מוזרים אתה עושה? וכשילד שואל את זה, הגעתי אל חלק מהמטרות של פסח. על מה זה עומד? כמו שאמרתי, ליל הסדר הוא זמן, תאריך ומאורע, שעשוי בשביל להעביר לדור הבא את

אינפורמציה שהיא חשובה, ואני צריך להעביר אותה. אני אמות אבל יהיו אחרי ילדים ותלמידים שהם ימשיכו, ואני צריך לדאוג להם שהם יזכרו. אז אני עושה את זה כמה שאפשר יותר ברור, וכמה שאפשר שיכנס לזיכרון, שזה ששומע יזכור את זה. כדי שהוא יוכל למסור את האינפורמציה מתי שצריך.

כל העניין של הסדר של פסח עומד על זה. אני צריך להעביר לילדים את הסיפור הגדול והם צריכים לקבל אותו ולהעביר אותו הלאה. אני לא יודע אם יהיו לי חמישים הזדמנויות לעשות את זה, או הזדמנות אחת לעשות את זה. יכול להיות שזו פעם אחרונה. ואז אני צריך לעשות שזה יהיה הכי מרשים שיכול להיות, כדי שהם יזכרו ויעבירו את זה הלאה.

במשפחה שלי היה גביע קטן של כסף, שבו היה שותה הילד הכי קטן. יש לי בת דודה קטנה, והיא הייתה שותה מזה. שנים קודם, אני הייתי שותה מזה. ואני יודע שמהגביע הזה שתו הדודים שלי אחד אחרי השני, ועוד שני דורות. הנקודה בזה היא שאני שומר איזה סוג של מסורת, אני נותן לו עוד סימן. אני זוכר לא רק את עצמי, אני יודע שהגביע הקטן הזה הוא לא רק שלי: הוא של הדוד שלי, של הסבא שלי, זה חלק מהעניין של ליל הסדר. אני יכול להגיד לכם מהזיכרון שלי כילד: היינו עושים סדר, הייתה מתאספת משפחה לא גדולה, והיינו יושבים ועושים סדר ביחד. אני לא זוכר מילה אחת ממה שאמרו שם. אבל אני זוכר את הדברים

הסיפור. אני לא יודע כמה הזדמנויות יהיו לי לעביר להם את הסיפור. את מה אני מעביר? אני מנסה לעשות את המאורע הזה, את הטקס הזה באופן הכי בולט והכי ניתן לזיכרון שאני יכול לעשות. אני מנסה לחשוב איך לתאר את זה, אולי נעשה את זה בתור סיפור, אולי נעשה את התיאור הזה בתור תיאור של רומן, נביח של סיפור הרפתקאות.

למה הדבר דומה, נביח שיש אדם שמחזיק סוד צבאי יוצא מן הכלל שעשוי להציל את המדינה שלו. האיש הזה מנסה להעביר את הסוד הזה למי שצריך לדעת. יורים בו, פוצעים אותו, והוא יודע שהוא לא יכול להמשיך הוא. מנסה לתפוס אדם אחר. הוא מנסה להגיד לו: תראה, יש לי אינפורמציה, זו אינפורמציה עם החשיבות הכי גדולה ואני רוצה שאתה תלך הלאה ותעביר אותה. הוא מנסה לעשות את כל מה שהוא יכול כדי שהשני יזכור. זה הדבר הכי חשוב לו ברגע זה, הוא מת, אבל השליח שלו הולך והוא גם כן יודע שיש לו שליחות עם החשיבות הכי גדולה. ואם גם אותו יתפשו, הוא גם צריך להעביר את זה הלאה, לעוד איש אחד. מה הוא מנסה לעשות, אותו דבר: להסביר כמה זה חשוב, לדאוג שההוא יזכור את הפרטים ושיעביר את זה הלאה.

העניין הזה של הסדר של פסח הוא בעצם אותו דבר: אני מנסה להעביר את האינפורמציה, שכחתי הכול, אני לא יודע שום דבר, אבל יש איזה חתיכה של

פחות ופחות. מתברר שהחג האחרון שזוכרים אותו הוא בלי ספק פסח. יכול להיות שזה לא היום הכי קדוש בשנה, יכול להיות שמבחינה תיאולוגית זה לא הכי חשוב, אבל את הסדר של פסח זוכרים. זו בדיוק המטרה שלו: המטרה הייתה שיזכרו אותו.

אם להביא דוגמה לאופן שבו אנחנו עושים את ליל הסדר. המוסיקה של וגנר בנויה על זה שהיא לא רק מוסיקה: היא סוג מסוים של מוסיקה טוטאלית; יש בה שירה, יש בה הצגה, יש בה כמה דברים שבאים ביחד, כדי ליצור חוויה כוללת. אופרה של וגנר לא בנויה רק על הצלילים והשירה, היא לא רק מוסיקה נקייה, זו מוסיקה שבאה יחד עם כמות הגונה של חוויות אחרות שבאות יחד.

באותו אופן, ליל הסדר הוא ניסיון ליצור 'חוויה טוטאלית'. מה זו חוויה טוטאלית? זו חוויה שפונה אל כל החושים. יש בתוך סדר של פסח דברים מיוחדים שאני יכול לראות, ברוב המקומות למשל, זה שעורך את הסדר לובש קיטל. כשמישהו בא עם בגד לבן גדול בליל הסדר, זה דבר שזוכרים אותו. יש הרבה מאוד דברים ששומעים בליל הסדר. אבל יש לפסח גם ריח, יש לו גם טעם. אני אוכל כל מיני מאכלים, אני שותה כל מיני דברים. כל זה בשביל ליצור חוויה טוטאלית שהולכת לכל הכיוונים ועשה שימוש בכל החושים. בגלל זה היא באמת מה שזוכרים. הסדר של פסח הוא מה שקוראים במלים אחרות - ספקטקל שעשוי כדי שאזכור

האלה, אני זוכר את הגביע. אני זוכר סדר גדול אחד, ועברו מאז בערך חמישים וחמש שנה, הייתי ילד קטן, והייתי אורח בסדר של קרובים שלנו שהיו אנשים שתמיד היו מזמינים את כל המשפחה הגדולה. אני זוכר שהחוויה הגדולה שלי הייתה - מי יגנוב את האפיקומן. אני רצייתי, וגם הבת של בעל הבית רצתה. ההבדל היה שאני הייתי בן שש והיא הייתה בת שמונה עשרה. אני מוכרח להגיד שבעל הבית רצה יותר שאני אגנוב את זה. אני הצלחתי בסוף, זה היה סיפור של הרפתקה שלמה, עם המפלגה שלי, המפלגה שלה, מי עוזר לי לגנוב, מי עוזר לה לגנוב. בסוף מה שאני ביקשתי היה איזה ספר. הספר הזה עדיין נמצא אצלי. היא הייתה בוודאי מבקשת מכונית... אז אתם יכולים להבין שבעל הבית היה שמח שאני גנבתי. מה שרצייתי לומר הוא שאני לא זוכר את ההגדה מאותו סדר, אני מתאר לעצמי שאמרו הגדה, זה היה בית הגון ומסורתי, ואמרו. אבל אני זוכר את האפיקומן. תראו, בכל זאת עברו כמה שנים מאז, והיו בינתיים כמה מלחמות, וכמעט כל האנשים שהיו שם מתו כבר, אבל עוד נשאר זיכרון. זה חשוב משום שהנושא המרכזי של הסדר הוא לשמור את הזיכרון.

אני רוצה לצאת רגע מההגדה ולעבור אל ההיסטוריה, או הסוציולוגיה של ליל הסדר. בדקתי את העניין, וזה נכון ברוסיה, כמו גם במקומות אחרים. אנחנו יודעים שיש התבוללות, וההתבוללות גורמת לכך שהיהודים שומרים וזוכרים

אותו לשנים ארוכות קדימה.

ארבעת הקושיות

יש לנו בהגדה של פסח כמה קטעים שהם אולי הקטעים הכי עתיקים בתוך ההגדה שלנו. ארבע הקושיות ששואלים הן אחד הדברים העתיקים שאנחנו אומרים עדיין כמעט מילה במילה. אמנם עשינו כמה שינויים אבל אנחנו יודעים שאת השאלות האלה לימדו, או למדו ילדים, בזמן שהיה בית המקדש. זאת אומרת: אנחנו יודעים שאת השאלות האלה, את הקושיות האלה - "מה נשתנה הלילה הזה" וכך הלאה - השאלות האלה, שאלו לא רק ילדים במאה השנים האחרונות, אלא לפני יותר מאלפיים שנה. זה היה מה שהילדים שאלו. זאת אומרת, אני נמצא בפסח בתוך עולם אחר שאני עובר אליו בבת אחת, אין כמעט בכל העולם טקסט שאומרים אותו ילדים לכל הפחות אלפיים שנה, אולי אלפיים חמש מאות שנה. הקושיות הללו נאמרות למרות שהן לכאורה שאלות לא חשובות, זה החלק הכי עתיק של ההגדה.

מדוע יש חשיבות כה גדולה לקושיות הללו, משום שההגדה היא סביב הילדים, היא בנויה על מה שהילדים אומרים, על מה שהילדים שואלים, זה המרכז של הסיפור. אגב, אנחנו יודעים שבזמן שהיה בית המקדש, היו שואלים שאלה אחרת. אנחנו שואלים, למה בכל הלילות אנו "אוכלים בין יושבים ובין מסובין, הלילה הזה כולנו מסובין". זוהי שאלה חדשה. והיא שאלה חדשה, שגם לא הייתה יכולה להישאל בזמנים ההם, מפני

היה לי דוד, שהיה במחנה במדינה הזאת, והוא סיפר לי על כך שהיה במחנה, אחר כך הם עברו לאיזה מין חצי מחנה,

**הנקודה ההגדה היא
סביב הילדים, היא
בנויה על מה שהילדים
אומרים, על מה
שהילדים שואלים, זה
המרכז של הסיפור.**

חצי סובחזו. וזה היה באמצע מלחמת העולם השנייה. היו די הרבה יהודים בתוך המחנה והם התקוטטו כל הזמן. היה יום אחד שבו הם היו כולם ביחד - כשהם ניסו לעשות סדר של פסח. דודי סיפר לי איך גנבו קמח במאפייה כדי לעשות משהו כמו מצות, הם עשו משקה מסלק שנראה כמו יין, כדי שיהיה להם ארבע כוסות של בורשט. הוא אמר לי: זה היה היום היחיד בשנה שכל היהודים התאספו. מפני שזה בדיוק מה שהסדר נועד להיות: שאנשים יזכרו את זה, כמה רחוק וכמה הרבה שאפשר.

כשהוא יבוא אלינו, פסח יהיה דבר לגמרי חדש בשבילו. מגיע הסדר, הילד הקטן יושב עם הסבא והסבתא, והסבא לבוש בקיטל, יש מצות, הסבא נוטל ידיים פעם אחת, הולך, חוזר, וכן הלאה. הילד מסתכל, ושותק. הסבא מרגיש את עצמו לא נוח. בכל זאת, הוא רצה שהילד ישאל והוא לא שואל. אז התחיל לעשות עוד דברים, הוא עושה דברים משונים, לובש כובע, מוריד כובע עושה פרצופים ו... שום דבר. ואז הסבתא בסוף מרחמת על הבעל שלה, אז היא אומרת לילד: תראה, הסבא עושה דברים כאלה, למה אתה לא שואל אותו? אז הילד עונה לה: בשביל מה לשאול אותו? אני מזמן יודע שהוא משוגע...

אגב, יש בכל מיני קהילות ועדות מנהגים מיוחדים שנועדו כדי להתמיה. לדוגמא יש מנהג נפוץ, שבתוך הסדר לוקחים את כל המצות, שמים אותן בתוך בד, ושמים אותן על הכתף. ו"הולכים בדרך". יש עדות שאמלם עושים בפסח ממש הצגה שלמה: מישהו עומד בחוץ, עם חבילה על הכתף, הוא דופק בדלת ואז מכניסים אותו. מאיפה אתה בא? אני בא ממצרים. ואז הוא מספר את ההגדה. מצד אחד זה נראה כל כך מודרני אבל זה מנהג עתיק ועשו אותו, שוב, כדי הילדים יזכרו. תארו לעצמכם שיושבים ילדים בתוך הבית. הם כן יודעים, הם לא יודעים, ופתאום נכנס מישהו עם בגדים של נסיעה, ומספר שהוא עכשיו יצא ממצרים. זהו אחד האופנים שבו הסדר של פסח ממלא את הפונקציה שלו.

שהנוסח הזה של "מסובין" היה הנוסח המקובל בארוחות גדולות, רשמיות, בכל העולם הקלאסי. הסימפוזיון של אפלטון, גם כן נעשה באותו אופן. הנוסח של כל טקס גדול היה - האורחים היו באים, לכל אורח נתנו משהו שהיה כמו ספה, וכל אחד שוכב על הספה שלו ונשען על יד אחת, ואגב: לכל אחד היו מביאים שולחן קטן לחוד וזה היה עשוי שאנשים יושבים ומשוחחים לילה שלם. מפרס עד רומא, ככה היו אוכלים ארוחה פורמאלית. לכן השאלה הזו, למה מסובין בפסח, היא שאלה חדשה יחסית מהזמן שאנשים כבר לא עושים את זה. במקור השאלה הייתה - למה בכל השנה אוכלים גם צלוי וגם מבושל, הלילה הזה אוכלים רק צלוי. את השאלה הזו עכשיו ילד לא יכול לשאול, מפני שהוא לא רואה את זה. אז החליפו לשאלה אחרת. אז היו שינויים אבל בתמצית, השאלות נשאר אותן שאלות, וזהו חלק מהמהות של ההגדה.

ברוב הקהילות נותנים את השאלות האלה לילד הכי קטן שיודע לשאול. אני מכיר משפחות שאצלם זה עניין גדול שילד שנהיה, נניח, בן שלוש וכבר יודע את השאלות בעל פה, מקבל את הכבוד לשאול את השאלות. היו אנשים שניסו לעשות להיפך, שהשאלות יבואו באופן ספונטני אלא שמתברר שלא תמיד זה מצליח. יש סיפור שמספרים על אחד מרבני ליטא שהחליט שהנכד שלו ישאל את השאלות מעצמו, בלי שישנונו איתו את השאלות מראש. הוא אמר לסבתא: את לא מספרת לו שום דבר על פסח.

בסדר של פסח יש שני אלמנטים. האלמנט האחד הוא שאוכלים את המצה, שותים את היין ואוכלים מרור. זה החלק שאפשר לקרוא לו הסדר של פסח. נוסף על כך יש אלמנט אחר שהוא ההגדה של פסח. מבחינת ההלכה אלו שתי מצוות שונות שנמצאות באותו תאריך, באותו מקום ובאותו זמן. הסדר של פסח בנוי על כך שאנחנו עושים אותו דבר שעשו האבות שלנו. אני אוכל מצה, אני אוכל מרור, אני שותה את היין לזיכרון של הגאולה. ההגדה היא במהותה קיום המצווה של להגיד לילדים. זוהי מצווה שהיא אחת מתרי"ג המצוות שבתורה: היא מצווה פורמלית, לספר לדור הבא על יציאת מצרים.

מסורת וחידוש

הטקסט של ההגדה הוא מאוד עתיק. יש כבר דיון על הסדר המרכזי הזה בתוך המשנה. זאת אומרת: החכמים שחיו בערך בזמן של מרד בר כוכבא שזה החצי הראשון של המאה השנייה, הם כבר דנים בפרטים של ההגדה. בשבילם יש כבר נוסח, מכאן עד כאן אומרים, אומרים את הברכה הזו, לא אומרים את הברכה הזו, הם כבר דנים על זה לא בתור נושא חדש, אלא הם דנים על פרטים. חלק מהאנשים האלה היו פעילים עוד בזמן שבת המקדש היה קיים.

המרכז של ההגדה בנוי על שני דברים עתיקים. אחד מהם הוא ההלל. ההלל הזה שנאמר בזמן הסדר הוא עתיק מאוד.

יש פסוק כבר בספר ישעיהו שמרמז לזה: "השיר יהיה לכם כליל התקדש חג" שמשמעו: אתם תגידו הלל כמו בלילה שעושים את החג. זאת אומרת, אצל הנביא, בזמן הבית הראשון, כבר היה נהוג לומר הלל. זאת אומרת, אנחנו הולכים פה בערך לשנת 650 או משהו כזה לפני ההתחלה של הספירה של עכשיו. ששם כבר יש לנו נוסח של איך עושים פסח. אני לא מדבר על זה שהיה קרבן פסח, שאת זה אנחנו יודעים מכל מיני מקומות אחרים, אלא על הגדה, על כך שהיה נוסח שכלל את ההלל.

החלק השני של ההגדה הוא מה שנמצא בהתחלה של הסדר, שהוא מדרש אחד גדול, שהולך ונמשך כמה וכמה עמודי והוא מתחיל בתחילת ההיסטוריה שלנו. הוא פותח בכך שהאבות שלנו היו עובדי עבודה זרה, ועכשיו הקב"ה קירב אותנו לעבודתו. הרבה אנשים שאלו, למה מתחילים את ההגדה בדבר כזה, בסיפור שהוא בעצם לא כל כך רלוונטי לפסח.

לדעתי, ויש כאן עניין שחשוב במיוחד בדור שלנו ועוד יותר לאנשים שנמצאים כאן, העניין הזה של "מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו" מעלה נקודה עקרונית שמשלימה את העניין של ליל הסדר. יש אנשים שבשבילם להגיד הגדה ולעשות סדר של פסח זה דבר של המשכיות - ככה עשה אבא שלי, ככה עשה סבא שלי, ככה עשה אבא של הסבא שלי, וזה הולך איזה 3,300 שנה, ועוד קצת. אבל יש אנשים שיום אחד התחילו להגיד הגדה,

הפרסי. להגיע משם עד ארץ ישראל, אפילו עכשיו זה טיול "קטן". אז בעצם, כשאנחנו אומרים שאברהם אבינו בא מאור כשדים, למעשה אנחנו אומרים: אנחנו באים מהקצה השני של העולם. ההזכרה של הדבר הזה כאן בעצם אומרת: אנחנו כל פעם מתחילים מחדש. אנחנו לא טוענים שאנחנו העם הכי עתיק; אנחנו חדשים, אנחנו מה שקוראים לזה רפורמיסטים. אחד הנציגים בפרלמנט הפולני היה רב. הוא היה רב מפורסם, שכיהן בזמנו כרב של ורשה. בהצבעות בפרלמנט הוא היה תמיד מפתיע את האנשים מפני שהוא היה מצביע הרבה פעמים עם השמאל הפוליטי. וכשהיו שואלים אותו על זה, הוא היה אומר: "הלב נמצא בצד שמאל". בכל אופן, פעם הוא התווכח עם נציג אחר של הפרלמנט שאמר לו: מה אתה עושה פה, ראקציונר? אז הוא אומר לו: אני ראקציונר? אתה הוא הראקציונר! הרי בהגדה של פסח נאמר שבתחילה האבות שלנו היו עובדי עבודה זרה ואחר כך התקדמו והגענו ליהדות. אז אני, אמר הרב, שייך לכוחות הקדמה, להתפתחות הרוחנית שלנו כעם, אתה ראקציונר, אתה מנסה לחזור אל מה שהיה לפני כן.

ההגדה של פסח עומדת על זה שמצד אחד יש פה מסורת, אבל המסורת הזו עומדת גם על בחירה. זאת אומרת: אנחנו העם שנענה לקריאה, העם שעשה שינוי. יכול להיות שבאנו מהתחלה לא טובה, אבל קראו לנו, ובאנו.

אצלם האבא לא אמר את ההגדה, ויכול להיות שגם הסבא לא אמר את ההגדה. בשבילם ההגדה מתחילה כמעט מחדש. לכן אנו מדגישים: בהתחלה אבותינו היו עובדי עבודה זרה, והקב"ה קירב אותנו אליו. אפשר להתחיל מחדש, אפשר ליצור עולם חדש. זה דבר שחשוב שיהיה דווקא בתוך ההגדה של פסח, יש אנשים שאצלם הכול בבחינת ירושה, ויש אנשים שיש להם בחירה. שני האפשרויות הללו, שני צורות היהדות הללו, נמצאות דווקא במקום ובזמן שמנסה להיזכר בכל ההיסטוריה שלנו - בהגדה של פסח. צריך לזכור שההיסטוריה שלנו כוללת את שני המומנטים הללו. מצד אחד, כמו שאמרתי, המרכז ליל הסדר זה לשמור את השרשרת, מעין "מירוץ שליחים" שבו אני רץ והתפקיד שלי הוא למסור את העניין עוד דור אחד, עוד שלב אחד.

מן הצד השני, ההיסטוריה שלנו בנויה ממרכיב אחר לגמרי. רוב העמים בעולם תמיד רצו להרגיש שהם אוטו-כטונים, שהם נולדו בארצם ונתמיד היו שם. בתוך ההיסטוריה שלנו, יש אלמנט שמנוגד לרוח הזו. ההיסטוריה שלנו אומרת שאנחנו באנו ממקום אחר. זה מאוד משנה. כשאני מתחיל את ההיסטוריה, אני חי בארץ ישראל, ואני אומר: מאיפה באו האבות שלי? הם באו מהצד האחר. הם בעצם באו ממקום רחוק מאוד. אם 'אור כשדים' של אברהם היא העיר השומרית שנקראת "אור", העיר הזאת נמצאת ליד 'שאט אל ערב', במקום שבו הפרת והחידקל נפגשים ליד המפרץ

ליל הסדר

בליל הסדר צריך לחשוב שכשאני עושה את זה אני מידבק בכל עם ישראל בכל הדורות, מחזיק אותו, ועם ישראל כולל בתוכו כל מיני דורות וכל מיני אנשים כל מיני בעיות כאלה וכאלה. זה האנשים הקטנים, המשוונים, העקומים, הם האנשים שאומרים לקב"ה: "אנחנו הולכים איתך, אנחנו יודעים: אנחנו לא הכי נחמדים, לא הכי יוצלחים - אנחנו הולכים איתך. כל האנשים האחרים הם יחכו עד שהכל יהיה בסדר, אנחנו הולכים איתך - עם החורים במכנסיים, עם החורים בנשמה, עם הפרצופים שלנו, עם האישיות שלנו - אנחנו הולכים איתך". כשאני עושה סדר ואני אומר: אני מושיט יד לאלה שנמצאים לידי בתוך הסדר, אני מושיט לאלה שהיו לפני מאה שנה, לאלה שהיו לפני אלף שנה, לאלה שהיו לפני שלשת אלפי שנה, זה התמצית של הענין.

(מתוך שיחה בישיבת תקוע - כח אדר תשע"ה)

ליל הסדר

נושאים בהגדה של פסח

מולדת כיתרון. ולעתים הוא אף מגיע להסכמה פנימית שאכן ראוי לו להיות עבד, העבדות הופכת להיות מכורח שנאווי למצב נסבל, ואפילו רצוי. מצב

זכבר הדגיש

צדיק חסידי אחד
שמרור אין לבלוע,
יש ללעוס אותו
ולהרגיש את מרירותו -
כי מרירות זו היא
שלב של התעוררות

הנפש, מנוף

לקראת יציאה מן
הגלות

העבדות והגלות נעשה מופנם יותר ועל כן גם נסבל יותר. ומשום כך אין העבד יכול להיגאל- לפי שאין לו עוד כל רצון

מרור

המצווה בתורה "ומצות על מרורים יאכלוהו" (שמות יב, ח), יכולה להתפרש בצורות שונות, אם כתיאור של דרך אכילת בשר הצלי ואם כמעשה ריטואלי וסמלי. בתורה שבעל פה נתפס המרור כסמל רב משמעות עבור גלות מצרים, על מרירות החיים שבשעבוד. החכמים העדיפו להשתמש לצורך זה דווקא בחסה, משום שצמח זה בתחילה הוא מתוק למדי ורק לאחר זמן הוא מתקשה ונעשה מר יותר ויותר. וכן היתה גם הכניסה אל השעבוד - מתחילה בצעדים קטנים, בלתי ניכרים, ורק לאחר זמן הוכרה כעבודת פרך, על כל קשייה ומרירותה.

המרור מסמל במובן זה את הגלות ואת הקושי והכאב שבה, אולם מתוך הבחנה דקה כבר העירו חכמי הדורות כי המרור- ומרירות הגלות היא באופן פרדוכסלי גם התחלתה של הגאולה. שכן העבדות והשעבוד אינם רק ייסורים - לאחר שאדם מתרגל למצב של השפלה ושל כאבים, נדמה לו כי אכן זה הוא המצב הטבעי והראוי. העבד מסוגל ליצור אידיאליזציה של עבדותו, לראות את תלותו, את תלישותו ואת היותו ללא

את טהרת הראשית של המין האנושי. הלחם שהוקרב על המזבח היה לחם שלא החמיץ, לחם ראשוני טהור. וחג הפסח, בשל היותו סמלה של הראשית, של תחילת הדרך הרוחנית מחייב אף הוא אכילת לחם זו.

המצה היא הלחם הראשוני של בני האדם - משום כך הוא מסמל את הראשוניות, את טהרת הראשית של המין האנושי.

החמץ מבטא בתרבות היהודית את הקדיחה, הרתיחה של היצרים (ראה הושע ז, ד) ובמיוחד את הגאווה - הבצק התופח והולך מסמל את ההתנשאות והיוהרה, ואילו המצה היא הביטוי של עוני - ושל ענווה. ובדרך סמלית הסבירו כי הבצק שהיה בידי אבותינו במצרים לא החמיץ מפני שאז נתגלה מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, ומפני התגלות זו אף הבצק ממעט את עצמו ואינו יכול לתפוח, והוא נשאר בצניעותו הראשונית - מצה.

אמיתי כנה להיגאל מן העבדות. "וימררו את חייהם", כאשר הוא מגיע לידי הכרה פנימית, כאשר מצב השעבוד נעשה לפתע מר ובלתי נסבל - הוא הוא השלב הראשון לקראת הגאולה. וכבר הדגיש צדיק חסידי אחד שמרור אין לבלוע, יש ללעוס אותו ולהרגיש את מרירותו - כי מרירות זו היא שלב של התעוררות הנפש, מנוף לקראת יציאה מן הגלות.

חמץ ומצה

לחם החמץ, האפוי היטב היה משכבר הימים ביטוי תרבותי של עושר, של דרגת ציוויליזציה המאפשרת לאופה להכין בקפידה את מאכלו; להמתין את שיחמיץ הבצק ולעשות דברים מתוך רווחה. ואילו המצה היא מאז ומקדם לחם עוני, לחמם של עניים ועבדים, לחמם של מדוכאים שאינם יכולים לחכות ללחם העשוי היטב, והם נאלצים לאכול את הבצק בצורה הפשוטה והגולמית ביותר.

לחם החמץ הוא לחמם של בני יישובי הקבע, כשיש אפשרות להכינו מידי פעם ולאוכלו טרי. המצה לעומת זאת היא לחמם של הנודדים - לחם יבש, נוקשה המשתמר לזמן רב, ואשר הנודדים יכולים לקחתו עמם במדבר בלא שישחת ויתקלקל עם הזמן.

לחם החמץ הוא מזון של תרבות מתקדמת יחסית, עצם תהליך ההחמצה הוא תהליך של שינוי ושל תחכום. ואילו המצה היא הלחם הראשוני של בני האדם - משום כך הוא מסמל את הראשוניות,

עבור בעל הבית כפעולה של מצווה, המעלה את אכילתו שלו לדרגה של השתתפות בסבלו ובצרכיו של הזולת. אולם יש גם צד פנימי יותר, עצם האכילה יכולה להיות מעשה של התעלות - כאשר האוכל מודע בשעת האכילה לעובדה כי בסעודה זו הוא קושר יחד אלמנטים שונים מן העולם - הדומם הצומח והחי, ומשלב אותם בחייו האנושיים שלו. מנהג קבלי, הנפוץ בכל תפוצות ישראל הוא

תחושה זו שהסעודה היא

בעצם מעשה של הקרבת

קרבן - הבאת דברים

למעלה גבוהה יותר,

יוצרת גם תחושה של

אחריות - האיש האוכל

צריך להיות מסוגל

להגביה את הדברים

שהוא אוכל ולרוממם

בכך שלעולם יש מלח על השולחן בזמן האוכל - כשם שעל כל קרבן במזבח היו שמים מלח. רבים נוהגים לכסות את הסכינים בזמן הברכה, משום שכלי ברזל (שהוא לעתים קרובות מכשיר של הרס)

בפסח, מפני שהחג הוא כולו תיאור של מאבק היציאה מן השעבוד בכל המובנים אל הגאולה חייב אדם לנהוג במשנה זהירות, מפני פיתויי היצרים ומפני הגאווה, ולכן הוא חג שכולו מצה. זמן שבו שולחנו של כל אדם נעשה כמו המזבח - שאין מעלים עליו אלא מצה בלבד. ורק בחג מתן התורה, חג השבועות, כאשר הדרך הרוחנית מגיעה לידי שיא של פגישה מחודשת, גבוהה יותר עם האלקי - אז גם בבית המקדש מקריבים קרבן מיוחד, קרבן חמץ. רק אז אפשר גם להכיל את היצר ואת הגדולה - עם ההכרה במהות עליונה יותר.

הסעודה

בכל אחת מן השבתות וכן בכל מועדי ישראל יש מקום נכבד לסעודת היום. הסעודה איננה אך ליווי הכרחי של צרכי החיים אלא חלק מהותי ממצוות השבת והחג. אולם, מעמד נכבד זה של הסעודה איננו שייך רק לימים מיוחדים בשנה, בעיקרו של דבר נתפסת האכילה שבכל יום ויום במשמעות מעמיקה, כאחד מאותם דברים בחיים אשר יש להתייחס אליהם בכובד ראש, ואשר על אף היותם קשורים בסיפוק צרכי הגוף יש בהם בכל עת משמעות מעמיקה יותר.

חכמים אמרו: בזמן שבית המקדש היה קיים היה המזבח מכפר, עכשיו שולחנו של אדם מכפר עליו. אמרה זו היא רבת מובנים; מצד אחת כוונתה כי הכנסת אורחים והאכלתם של רעבים משמשת

הא-ל בסעודת אחווה משותפת. ומשום כך נחשבת סעודה עם צדיק, כמו כל סעודה מצווה ל"אכילה לפני האלקים".

את הדרגות השונות בסעודה הגדיר צדיק אחד באמרו כי סעודה רגילה דורשת מן האוכל עבודה רוחנית גדולה, לפי שעליו לעשות מעשה של בירור הטוב מן הרע, של העלאת החול לדרגה של קדושה. סעודת חג היא לעצמה סעודה חשובה, ואם יש בה אורחים היא עצמה נעשית מעשה של תיקון. גדולה ממנה סעודת השבת - לפי שבשבת אין עוד צורך לתקן ולברר, העולם כולו מתעלה למנוחה ושלמות. וגדולה עוד יותר - סעודה מצווה. לפי שבסעודה זו עצם האכילה נעשית עניין שבקדושה והיא עצמה מעלה את האדם לדרגה גבוהה יותר.

אסור להם להימצא על המזבח שכולו שלום.

האכילה נתפסת בכלל כפעולה של העלאת הניצוצות - כל כוחות הקדושה החבויים בתוך המציאות שבעולם, אותם כוחות המחפשים לעצמם ביטוי כדי להגיע למגע כלשהו עם האלקי - כל אלה מצויים בתוך המזון, ועל ידי היכללותם בתוך האדם הם מוצאים להם, דרכו, יכולת להגיע לידי ביטוי והתגלות. ומשום כך היו רבים שהשתדלו לאכול דווקא מזונות מן החי בימי השבתות והחגים (ובכללם גם אלה שלא אכלו במשך השבוע כל דבר שבא מן החי), משום שאכילתם של אלה אינה מעשה של אכזריות אלא של הבאת דברים לידי דרגה גבוהה יותר. תחושה זו שהסעודה היא בעצם מעשה של הקרבת קרבן - הבאת דברים למעלה גבוהה יותר, ויצרת גם תחושה של אחריות - האיש האוכל צריך להיות מסוגל להגביה את הדברים שהוא אוכל ולרוממם. רק כאשר האדם ממלא את ייעודו האנושי בשלמותו, יש לו רשות מלאה לכלול בתוכו את היצורים האחרים שבעולם, להיות להם מנוף לשחרורם מכבלי הסתמיות לעולם בעל כיוון, בעל מובן אלקי.

התייחסות זו לאכילה בכלל מקבלת משנה משמעות בסעודת הסדר. הסדר הריהו בעיקרו חזרה על דרכי אכילתו של קרבן הפסח, ואכילתו של הקרבן היא קומוניון בכל מלוא המשמעות של המילה, כאשר האדם האוכל סועד כביכול עם

”
למצה קוראים בזוהר בשני שמות: קוראים לה "מיכלא דמהמנותא" ו"מיכלא דאסותא" - לחם של אמונה ולחם של רפואה. באופן הזה שני הסוגים של לחמים הם מה שקוראים המצה של היום הראשון והמצה של הימים האחרים. המצה של היום הראשון, השלב הראשון, היא לחם האמונה; היא הלחם שבו אני אוכל ומגיע לשלב התחלתי של אמונה. אבל אני צריך גם אחר כך את ששת הימים האחרים לאכול את נהמא דאסותא, את הלחם של הרפואה. אני צריך לרפא את החמץ של כל השנה כולה. כדי לרפא את החמץ הזה, כדי לרפא את כל מה ששכחתי ועוד יותר מזה כדי לתקן את כל מה שידעתי, כדי להגיע למטרה הזו אני צריך אחר כך את ששת הימים הבאים לרפא, ולתקן, את מה שהיה בתוך העבר.

“

(מתוך ראיון בטלוויזיה הצרפתית)

השגחה ביטחון ואמונה

מאמר לבטאון חב"ד, תשכ"ד

היסודות הפשוטים ביותר. או שמתארע הדבר באופן אחר: אף שהשיג אדם מושגים רוחניים מסוימים וקנה אותם לעצמו בקניין אמיתי מבחינת השכלת השכל, אין הוא מרגיש בתוכיותו את ההתלהבות וההתרגשות ממושגים אלה שכן עדיין לא הגיעו בתוכו אותם הדברים לידי אותה התבשלות ושלמות שיוכלו לפעול גם על צד הרגש שבתוכו. ועל כן, מצד אחד אינו יכול עוד להחזיק במושגיו הקודמים ולהתלהב מהם - לפי שקנה כבר השגה באופן נעלה יותר, ומצד שני עדיין אינו מסוגל להכיר לעומק משמעותם של מושגיו החדשים. ועל כן נוצר מצב ביניים, כאשר יצא אדם מדרגה אחת ולא הגיע עדיין לדרגה גבוהה יותר והרי זו מבחינת נפשו: דרגה של ירידה.

והנה, העצה שנותנת לכך החסידות היא: לימוד של יסודות האמונה. והנה אף שאין הלימוד הזה יכול להגיע עד לאותן הדרגות העילאיות של התלהבות והתקדשות שאפשר להגיע אליהן, הרי מכל מקום משמש הוא בסיס בטוח ומוצק לשוב אליו בכל שעת הצורך. שכן, מי שלמד ועסק בעיון בעיקרי האמונה ובהתייחסות בין האדם לבוראו אף כי יתכן מאד שיצטרך בדרכו הרוחנית להגיע לכמה וכמה ירידות מן הדרגות שהשיג לא יגיע בכל זאת לנפילה שאין

דרכו הרוחנית של האדם אינה הולכת במישרין. לכל אדם, אף אם הוא גדול בגדולים תקופות של עליה וירידה, או אפילו התעלות ונפילה, הבאות מזמן לזמן. עלייה ונפילה אלה מקורן בטבע הדברים, ולא דווקא בחטאים או פגמים של אדם. שכן כאשר אדם נמצא בדרגה מסוימת הריהו מגיע לכלל הזדהות עם הדברים שהוא משיג ברוח, כשהוא מרגיש כל ענין וענין הנתפס בהבנתו בדרך המתאימה על פי טבעו ותכונותיו גם בלב. באופן הבא לידי ביטוי בכל אחד מכוחות נפשו במחשבה, בדבור ובמעשה. אולם, אסור לו לאדם להשאר כל ימיו בדרגה אחת, לאחר שקנה לעצמו מעלה אישית מסוימת חייב הוא להוסיף ולהתקדם הלאה. ובדרך ההתקדמות, בין שהיא התקדמות שכלית, בלבד, ובין שהיא התעלות האדם בשכלו וגם ברגשותיו, יש בין שלב אחד לשני זמן מסוים של ירידה או אף נפילה. שכן, כדי לקנות מושגים חדשים והבנות חדשות שומה על האדם לעזוב את המושגים הקודמים המצויים בידו. שאם לא כן לא יוכל לרכוש לו באמת דרגה חדשה של הבנה או הרגשה. ומאידך, אין המושגים החדשים יכולים להירכש אלא מתוך החלל הריק - שבו כביכול שכח אדם את רוב הדברים הידועים לו ושב אך אל

עמה קימה. כי, אף באותן שעות שלא יוכל להרגיש בלבו את הדברים הדורשים תשומת הלב, התקשרות של דעת ושל רגש, אף על פי כן מתוך שהוא נאחז ביסודה של האמונה יש מקום שבו יכול הוא לדבוק בכל עת ללא חשש.

התפיסות השונות בנושא זה של ההשגחה נובעות במקורן מתוך הבנות שונות והשגות נבדלות בדבר האלוקות בכלל. ולפי שינויי הדעות בתפיסת האלוקות יתהוו שינויים והבדלים בדבר ההשגחה האלוקית בעולם, אם ההשגחה היא השגחה כללית בלבד, או שהיא השגחה פרטית, ואם ההשגחה הפרטית שייכת רק לגבי המין האנושי, או לגבי בני ישראל ואילו שאר העולם כולו מושגח רק בדרך של השגחה כללית, או שמא יש השגחה פרטית ומיוחדת על כל נברא בעולם.

עם עיון ראשון בדברים אפשר להגיע למסקנה כי כל מה שתהא התפיסה באלוקות מעודנת יותר ומרוממת יותר, כך תובן ההשגחה בדרך יותר ויותר כללית. כי מאחר שיודעים כי המהות האלוקית היא מעבר ולמעלה מכל דבר שהאדם יכול אף לשער ולהעלות בדעתו, וכי הפער בין ההשגחה האנושית לבין הדעת האלוקית הוא כה עצום שאי אפשר להשיג בשלמות אף את ההבדל בינינו לבין ההשגחה האלוקית, כל שכן את המהות האלוקית עצמה. ואם אמנם אין אנו יכולים להשיג באלוקות אלא בדרך של השגחה השלילה, כשכל

ידיעתנו בנושא זה אינה אך עד כמה אי אפשר כלל לתאר את האלוקות באיזה גדר חיובי, מלבד גדר השלילה, אם כן, כיצד אפשר אף לתאר שהקב"ה שהוא נעלה כל כך מן העולם ישפיל את עצמו להשגיח על פרטי מהלך חייהם של כל היצורים? ולכאורה אף לגבי בני אדם רק המעולים והעליונים שבאדם, אלה הדבקים באלוקות ראויים שתופיע עליהם השגחת ה'. ואילו שאר כל הבריות - כל אלה מושגחים רק בדרך כלל, בהנהגה האלוקית הכוללת השומרת על קיומם של המינים השלמים, אך אינה שמה לב לפרטים.

הגישה הזו, אף על פי שמקורה בהרגשה עמוקה של הכרת הגדלות האלוקית איננה דרכה של החסידות. כי החסידות מראה שיש לתפוס באופן אחר ובדרך אחרת את הבנת הקשרים בין אלוקות ועולם. ולא משום שתפיסת האלוקות על פי דרך החסידות אינה מגיעה לדרגה כה גבוהה של הבנת הסגיאנות והמרחק בין המהות האלוקית ובינינו. להפך, דווקא מתוך שהחסידות מעמיקה בנושא זה של הפלגת ההבדל, אף מרחיקה לכת הרבה מן הדרך הרגילה של ההגות - דווקא משום כך מגיעה היא למסקנה שונה.

כי התפיסה הראשונה, תפיסת המחקר, עם כל היותה מפליגה בגדלות האלוקות הרי בעצם מזהה היא את האלוקות עם החכמה העליונה ביותר. ודאי הוא, וכמו שהדגיש הרמב"ם פעמים רבות, שאין מקום כלל להשוואה בין שכלנו שלנו

לדעת האלוקות. אולם, אף על פי כן יש בדברים אלה משום הגדרה והגבלה. ואילו התפיסה היסודית, אשר המהר"ל הרבה להדגישה בכל עוז היא כי אין להגדיר את האלוקות בכל הגדרה, וכי אין להגבילה בכל גבול.

כפי שמורה הכינוי השגור בפי חז"ל - הקדוש ברוך הוא שהגדר שבו אנו מגדירים את האלוקות הריהו גדר הקדושה אשר משמעותה - היותו נמצא מחוץ ומעבר לכל עניין של הגבלה והגדרה. ועל כן, אף השגת האלוקות בתור השכל העליון שאין עילאי ממנו, אף היא הגבלתו במסגרת מצומצמת, ועל כן בניגוד לאמת. ומתוך תפיסת האלוקות בהיקף הגדול הזה, הרי הגדרת האלוקות כשכל עליון יש בו משום "הגשמה" ממש כשם שיש הגשמה והמעטת הדמות כאשר מעלים על הדעת שיש לה' גוף או דמות הגוף. כי לעומת המהות האלוקית הנעלה מן הכל - הרוחני העליון ביותר אינו גדול וחשוב יותר מאשר הגשמי. כי אף אותם הדברים הנראים לעינינו כתפיסות והכנות טהורות ועילאיות ביותר אינן אלא, לגבי האור האלוקי, אך הגבלות קטנוניות.

והנה מתוך תפיסה זו עצמה שיש בה הפלאת והפלגת הרוממות האלוקית מגיעים לא אל שלילת ההשגחה הפרטית, כי אם להפך - להגברת ענין ההכרה בהשגחה. שכן, אם רואים את הפלאת האלוקות בבחינת השכל העליון והכולל אפשר לומר אז כי ההשגחה

הפרטית הריהי בבחינת צמצום וקטנות. אולם, כאשר מבינים אנו שגדלות ה' הריהי מעבר להגבלות אלה של רוחניות וגשמיות, וכי שני המושגים הללו אינם אלא קטני - ערך וחסרי מובן לגביו, אם כן אין אנו יכולים כלל לדבר על הגבלת השגחתו של ה' לגבוהים והעליונים בלבד - שכן מי הם לגביו העילאים? ומה הבדל נוכל למצוא בין האדם הגדול ביותר לבין הרמש הפעוט ביותר, שכולם שווים בבחינת ביטולם לגבי האור העליון. ועל כן השגחת ה' כשם שיש לה מקום לגבי העליונים שבצדיקים המדובקים כל ימיהם בשכינה הרי באותה מדה עצמה קיימת היא לגבי הנחותים בברואים שאין להם כל דעת והשגה ואין בהם אלא קיום פשוט ללא רוח חיים גלית. שכן עצם ענין הפלאת גדלות ה' הריהו בכך שלגדולתו אין כל מקום וזמן. הרי שדווקא מתוך הפלגה זו של הבנת גדלות הבורא מגיעים למסקנה כי השגחתו היא כוללת כל, ושמבחינת ה', הגדול והקטן, הכלל הכוללני ביותר כפרט המפורט והקטנוני ביותר כולם שווים. שווים מצד אחד בבחינת ריחוקם מבחינת קוטן ערכם לעומת גדלות הבורא, ומאידך - שווים מבחינת קרבתם, מבחינת היותם נתונים להשגחת האהבה האלוקית שאין דבר שחוץ ממנה ואין דבר שאינו נכלל בה.

ומתוך עומק הבנה זו מתפרשים פסוקי ההלל: "רם על כל גוים ה' על השמים כבודו. מי כה' אלקינו המגביה לשבת. המשפילי לראות בשמים ובארץ". שיש בהם תאורן של הגישות השונות לענין זה

מתוך עקרונות אלה מגיעה החסידות להכרת ההשגחה בדרך פרטית שבפרטית, שההשגחה פועלת לגבי כל נברא ונברא בפרט. ולא זו בלבד ש"מה" מצעדי גבר כוננו" אלא אף כל נברא ונברא בעולם מושגח ומופנה ליעודו ושיעד לו ה' מתחילה. וידועה אמרתו החריפה מאד של רבנו הבעש"ט בענין זה: "אם גוחן אדם לאדמה ונוטל ממנה קומץ חול, ואחר שב ושופך את החול לגומה, הרי עליו לדעת שכל גרגיר וגרגיר נופל אל המקום המיועד לו מששת ימי בראשית ברצון הבורא. וכל מי שאינו מאמין בכך הריהו אפיקורוס". הוה אומר שההשגחה הפרטית שייכת לכל מצוי ומצוי, ואפילו גרגר חול קשור ברצון ה' המיוחד לו את מקומו ואת תפקידו. וממילא כל שלילה של השגחה פרטית לגבי פרטי פרטים אלה הריהי ממש כשלילה גמורה של ההשגחה אף בכללות. ולהפך, ההכרה בהשגחה פרטית זו מעידה על גדלות ה' ועל עומק ותוקף האמונה בו. ועוד מבוארים דברים בשם הבעש"ט: יש שמתארעת ביער גדול סערה עצומה, סערה העוקרת אילנות אדירים ממקומם, וכל כך למה - כדי לקרב עלה אחד לפיה של תולעת הנמצאת אי שם ביער. הרי שההשגחה הזו היא דאגה לכל פרט, לכל צרכיו ולכל חפציו, עד לתולעת קטנה. ומאורעות גדולי הערך ביחס קורים לשם ספוק צרכיו של יצור קטן לא-נחשב, אשר בתכנית השלמה של הבריאה יש לו מקומו ותפקידו, ורצון ה' וחסדו שמשגיחים עליו בכל עת.

של השגחת ה' בעולמו. הגויים, והתפיסה הגויית בכלל, אומרים: "רם על כל גויים ה'" לאמור: הרוממות האלוקית הריהי מעבר ולמעלה מן העולמות, מעבר לשכל האנושי ולענייני אנוש בכלל, ולכן כמסקנה מכך מוציאה תפיסה זו כי "על השמים כבודו": התגלות ה' בתפארתו אינה אלא בשמיים העליונים, בדברים ובמושגים רוחניים, בבעיות הכלולות והחובקות עולם ומלואו, אולם - לא בתוך העולם השפל הגשמי ובפרט לא בענייניו הקטנים והפרטיים של כל אדם ושל כל יצור. ולעומת זאת טוענת התפיסה היהודית המקורית: "מי כה' אלוקינו", שיודעים אנו גדולתו בכוח ההתגלות האלוקית לנביאים ולמקבלי התורה אשר הוא גדול הרבה ממה שמשערים אלה התופסים מהותו רק על פי שקולי השכל האנושי, שכן ה' אלוקינו הוא "המגביהי לשבת" - שהוא גדול ונעלה לאין קץ מאותה תפיסה ש "על השמים כבודו". כי גדולת ה' רוממה לאין חקר על הבנה וידיעה זו בתפארתו. אולם מתוך שיודעים אנו כי גדולת ה' היא לא רק מעבר לעולם הגשמי בלבד אלא גם בהרבה למעלה מכל העולמות הרוחניים, מכל השגות השכלים העליונים, הרי אומרים אנו כי מתוך עוצם גדולתו הריהו: "המשפילי לראות בשמים ובארץ", כי לעומת גדולתו האמיתית יש בכך משום השפלת מבטו גם בשמים, אולם מאחר שבחסד ה' ברא את העולם והוא הזן לו והמפרנס אותו הריהו באותה מידה עצמה משגיח ודואג "בשמים ובארץ".

שביעי של פסח

שביעי של פסח, מועד קריעת ים סוף, הוא הרגע של הלידה. המשמעות הסימלית הכוללת, של היציאה מתוך המים היא בכל מקום המשמעות של הלידה. בחלקה היא נובעת מעצם התהליך הטכני, המכני, של הלידה, למעשה הפיכת העובר מיצור החי בנוזל ליצור שחי ביבשה. ולא צריך להרחיק ללכת לפתרון חלומות אנליטי בשביל לבדוק את הענין הזה, מפני שהוא נמצא בהרבה מאוד מקומות אחרים. אגב, המשמעות הפשוטה של טבילה לטהרה היא אותו תהליך שבו אדם חוזר אל המקור ואחר-כך נולד מחדש. ובכן, שביעי של פסח נקרא בצד מסויים - הנקודה של הלידה.

(מתוך שיעור על איגרת כ' בתניא)

קריעת ים סוף לפי תורת החסידות קטעים מראיון בטלוויזיה הצרפתית

שני עולמות לגמרי שונים אחד מהשני. ואם לא היה משהו מיוחד שמצרף אותם, שמקשר אותם יחד הם לעולם לא היו יכולים להישאר ביחד. ולכן התפיסה היא שיש פה הפרדוקס של ההשתייכות יחד, הוא אותו פרדוקס של קריעת ים סוף שהוא להעמיד שני דברים שהם כאילו סותרים אחד את השני שהם יהיו בתוך מציאות אחת. כלומר להעמיד את הדבר שבלתי אפשרי במצב שהוא אפשרי.

יש הבדל בין ההתגלויות השונות. יש התגלות של "נגלה עליהם מלך מלכי המלכים", בזמן מכת בכורות. יש קריעת ים סוף, ואחר כך יש מעמד הר סיני. בשלושת המקרים הללו יש התגלויות מאד מזעזעות, מאד תהומיות, ויש הבדל בין התגלות אחת לשנייה - ההתגלות בקריעת ים סוף היא בעצם, זה תיאור שהוא עתיק, שמישהו תיאר את מה שהוא קרא 'הרגש הדתי' בתור: 'הרגש האוקיאני'. במובן מסוים, העניין של לעבור בתוך הים ביבשה, זה סוג מסוים של התגלות. זה לא התגלות של ה'אחר' בכלל, ה'אחר' בעצם; אפילו במובן מסוים, עם כל מה שיש בזה התגלות של טרנסנדנציה - זה לא התגלות של הדבר הטרנסצנדנטלי במהות, זה סוג

בקריעת ים סוף יש צד שכאילו אנחנו מושלכים בחזרה ואנחנו רואים את כל העומק של המציאות. אנחנו מושלכים בחזרה אל תוך הים, אבל אנחנו רואים אותו באיזשהו אופן ביבשה, ואז אנחנו רואים בים סוף את כל מה שיש בכל העולמות. ומכאן המאמר של חז"ל שמה שראתה שפחה על הים לא ראה יחזקאל הנביא, מפני שבמובן מסוים זה דימוי כאילו כל השמים נפתחים, כל המסתורין נפתח בבת אחת. העולם נחתך לפלח ואני יכול לעבור, ואני רואה את כל המציאות של העולם, בכל השכבות שלה בבת אחת, בראייה אחת. ולכך העניין של קריעת ים סוף הוא היכולת להיכנס אל תוך הים. אבל להיכנס אל תוך הים ולהישאר באיזשהו אופן ביבשה, שזהו מה שהוא במקום אחר הוא קורא לו הפרדוקס של 'איחוד הנמנעים'. ולפרדוקס הזה שהוא מדבר עליו הרבה מאד פעמים, ומופיע הרבה בכל הספרות היהודית, כשאנחנו מדברים על דברים שהם פרדוקסליים, אנחנו אומרים שזה קשה כקריעת ים סוף. למשל כשהוא אומר שזה נישואין של אדם הם כקריעת ים סוף. יש מאמר שהרבי כותב עליו, שגם שם יש אותה בעיה בעצם, של צירוף של שני ניגודים. ההנחה היא שאיש ואשה הם

של התגלות שבו אני כאילו שוקע אל תוך המציאות, אל תוך האינסוף של עצמי. זו התגלות שבה בן אדם חוזר אל תוך התהום של ההווה העצמית, וזו התגלות שהיא המכשיר אחר כך להתגלות שבה אחר כך, של האחר בעצם. מפני שהיא עושה את המכשיר, לא בנוסח של תאלס, שרק לדעת את עצמו, אלא היא התגלות הרבה יותר עמוקה. זה לא שהשמים נבקעים בפעם הזו, אלא הים נפתח, ואני מגיע עד תהום הזו שבה אני מצליח לראות את כאילו את המציאות חתוכה לגמרי, כדי שאני אוכל אחר כך על הבסיס הזה, להגיע להכרות אחרות.

זאת אומרת, אני צריך לדעת למה אני מסוגל לפני שאני יכול למשל לקבל את התורה. וכדי לדעת מה יש בתוך המציאות שלי, יש בקריעת ים סוף התגלות כזו שבה כל הדברים נפתחים פתח אחר פתח עד שאני רואה. והראיה הזו - "ויאמינו בה' ובמשה עבדו", יש פה התגלות אמונה שהיא לא מצד זה שראו נס גדול, שראו פלא גדול. אלא אני רואה איך נראית המציאות. ההגדרה פה של האמונה היא חזרת כמה פעמים; לפני יציאת מצרים: "ויאמן העם", יש אופן שני של קריעת ים סוף: "ויאמינו בה' ובמשה עבדו", ויש נוסח במתן תורה שוב חוזר: "וגם בך יאמינו לעולם". הוא ממש אותו מוטיב של אמונה. והוא מראה את האופנים השונים של העניין של אמונה בכמה אופנים.

אנחנו מדברים על האמונה שלפני יציאת מצרים שהיא האמונה הראשונית, הפרימיטיבית אם אפשר לומר. היא האמונה שאני מאמין - אני לא יודע,

ובכל זאת אני מאמין. זאת היא אמונה במובן זה של 'נאמנות'. אני מסכים שיש דבר מסוים. וזה נכון מבחינת השפה העברית, ביסודה, שאמונה ואמת באים מאותו שורש. כאן האמונה בעניין של קריעת ים סוף היא מה שהיינו קוראים באופן אחר ה'התאמתות', התפיסה של האמת. "ויאמינו בה' ובמשה עבדו", זה שאני רואה. זה באמת כנה. כל מה שאני האמנתי קודם אני מגיע לראות אותו בבחינת ההתאמתות. ובחינת ההתאמתות הזו היא שפעם אחת כל מה שאני שמעתי עליו כל החיים, ובחיים דורות אחרי דורות - אני עובר בתוך ים סוף ואני רואה אותו בראיה מוחשית, בראיה שבה מתוך האני, מתוך העצמי שלי ולא מבחוץ. וזה מה שהוא אומר שבקריעת ים סוף המוטיב המרכזי הוא "זה א-לי ואנוהו". "זה", במובן הזה שאני יכול להראות באצבע - זה, כך הדבר הזה, זה מה שאני רואה. שזה ההבדל בין ה'הוא' של הנסתר, לבין ה'זה' של הנגלה. כמו שיש תיאור גם כן מאד פיוטי, שהאמהות עוברות בתוך הים והילדים יונקים ובאמצע הילד מפסיק לינוק ומראה באצבע - "זה א-לי ואנוהו". התפיסה היא פה שגם התינוק הקטן, כמו האיש המבוגר, פתאום רואה את זה. מה שהיה כל הזמן ה'הוא', ה'אחר', הופך להיות ה'זה', הקרוב, המידי. ולכן יש תפיסה אחרת בכלל של אמונה שהיא התשתית של כל הדברים. פעם אחת, אני רואה.

סעודת משיח

עם הרב עדין אבן ישראל (שטיינזלץ)

סעודת משיח זהו מנהג אשר יסד הבעל שם טוב, וכיום הוא נפוץ בקרב חסידי חב"ד ואף אומץ על ידי קהילות רבות אחרות. על פי המנהג הזה, בשעות אחר הצהריים של היום האחרון של פסח, עורכים 'סעודה שלישית', אוכלים מצה ושותים שוב ארבע כוסות של יין. במשך שנים רבות הרב עדין נהג לחגוג את סעודת משיח בירושלים, בדרך כלל ב"שטיבלעך" של קטמון, ודיבר לפני תלמידיו וקהל גדול ומגוון על ענייני משיח.

להלן כמה 'ניצוצות', שנכתבו מהזיכרון לאחר החג על ידי ר' מיכאל עלוש, ונערכו על ידו לאחר מכן.

1. מטרתה העיקרית של סעודת משיח, בפשטות, הינה לאסוף יהודים סביב השולחן, כך שיחד הם יוכלו "לטעום" בפעם האחרונה מחג הפסח. לאין ספק, כיום, כאשר יהודים מכל המגזרים כאן מצליחים לשבת סביב אותו שולחן בלי להתווכח, זה יוצר רושם גדול בעולמות העליונים...
2. בנוסף, אחת ההשלכות החיוביות של המנהג הזה היא שבמקום להתחיל לחשוב על הפיצה או על כל חמץ אחר שאנו נוכל לאכול בעוד מספר שעות, אנו נפגשים בין יהודים על מנת לדבר על משיח... עם זאת, לא מדובר כאן על "הרצאה על משיח": כולם יודעים שהרצאות כאלה אינן מועילות ולא משפיעות לשום דבר. נהפוך הוא, הרעיון הוא לאכול מצה ולשתות ארבע כוסות של יין, משהו מוחשי ואמיתי ביותר, כי
3. למעשה, במהלך כל חג הפסח, הזכרנו את העבר: עבדים היינו לפרעה, יצאנו ממצרים, ה' קרע לנו את הים וכו'... ביום האחרון של פסח, הגיע הזמן לפנות להקב"ה ולשאול אותו: "אז מה? ומה הלאה? מה עם ההבטחה של ביאת המשיח?" אם ניתן להעז להשוות, זה דומה למצב שמישהו חותם על צ'ק דחוי אך הוא לא מציין את התאריך של הדחייה... בסעודת משיח, אומרים להקב"ה שאין לנו סבלנות כבר ומבקשים ממנו להשלים ולרשום את התאריך הכי מוקדם שאפשר!
4. עם זאת, עלינו להראות שאנחנו מתכוונים באמת בציפייה זו.

אחת השאלות שבית הדין של מעלה שואל את האדם (לאחר 120 שנה) הינה: "ציפית לישועה?" צריך לדעת שאנחנו מגיעים למעלה עם הנשמה לבדה ללא הסתרת הגוף ושמה אי-אפשר להסתתר מאחורי שקרים כלשהם.

5. לפיכך, עלינו להתפלל באמת, לא כמו מישהו שלוחץ על מתג חשמל כאשר החשמל מנותק. נכון, הדבר לא קל בכלל וזה דורש מאמץ רב והכנה נפשית. בל נהיה כמו היהודי שהוא אשר עלה לארץ לפני ארבעים שנה ועדיין לא מסוגל להגיד מילה בעברית. כששאלו אותו אם הוא לא מתבייש על כך, הוא השיב: "בוודאי שאני מתבייש, אבל קל לי יותר להתבייש מאשר ללמוד!..."

6. בהקשר לזה, יש ביטוי בעברית, "ממש", כדי להגיד שהדבר אמיתי, נכון, ומוחשי. האם אנו מוכנים "ממש" לשינוי מוחלט להווייתנו בפרט ולהוויה בכלל? בקיצור, האם אנו מוכנים לשינוי שמישיח יביא לעולם ולהתגלות האלוקית אשר תתרחש עם באו? כיום אנו מראים רצון טוב, לעיתים על מנת לעקוב אחר אופנה, לעיתים בלחץ חברתי, לקיים מצוות. לעתיד לבוא כתוב: "אבן מקיר תזעק וכפיס מעץ יעננה" (חבקוק ב', י"א). עכשיו שותק הדומם, דורכים עליו והוא שותק. אבל יבוא זמן שהדומם יתחיל לדבר, לספר, והוא ישאל: "אם בעת ההליכה לא חשבנו או דיברנו דברי תורה, למה דרכנו עליו?"

7. למען האמת, דבר אינו קשה יותר מאשר לקרוא את מילות התפילה בכוונה אמיתית ביותר. פעם אחת אמר רבי אחד: "כשהייתי צעיר, שאפתי להתפלל לפחות תפילה אחת כפי שצריך. לאחר שהתבגרתי, רצוני היה להיות מסוגל לומר לפחות ברכה אחת בצורה מושלמת. כשעליתי סוף סוף לארץ ישראל - אשר מחכימה את תושביה - הבנתי על מה אני צריך להתפלל: הלוואי שלפחות אוכל לומר מילה אחת של הסידור בכוונה הראויה!"

8. היינו צריכים לקרוא את המילים שבסידור כך שנגיש את השפעתם עלינו - שיגרמו לרגשותינו ורצוננו לפעול באופן מוחשי. לפני שנעלה את נושא המשיח - האם אנו מודעים לזכות שניתנה לנו כאשר פעמים רבות כל כך אנחנו אומרים: "ברוך אתה השם", שאנו פונים ישירות להקב"ה ("אתה") למרות המרחק האינסופי בינינו?

9. אין ספק שהתפילות בסידור מזכירות את עניין המשיח והגאולה פעמים רבות, לא רק בעמידה שאנו מתפללים שלוש פעמים ביום. עם זאת, אנחנו לא שמים לב, כאילו המילים האלה היו ללא חשיבות. יום אחד (הייתה תקופה שבעיות כאלה היו מטרידות אנשים...), חסיד אחד, מאוד נסער, ניגש לרבי שלו לבקש עצה: "כל יום, אני חוזר על שלוש עשרה עיקרי האמונה שנמצאים בסידור שלי, ביניהם 'אני מאמין באמונה שלימה בביאת המשיח', אבל אני משקר לעצמי

ידה יהיו מובנים ייסורי הגלות, הגזירות והשמדות... והכל יהיה באופן אשר בלבב שלם ובהבנה מלאה: 'יאמר ביום ההוא אודך ה' כי אנפת בי' (ישעיהו יב, א). בסוף ספר איוב ישנה דוגמא לנחמה שכזו. איוב, אשר עבר את כל הסבל הבלתי ניתן לדמיון, לאחר שהוא הפסיד את הכל, עושר, משפחה, בריאות, זוכה בסופו של דבר "לראות את אלוקים". מה שעושה הקדוש ברוך הוא, הוא מתגלה

**מה שמתבקש מכול
אחד הוא לשאול את
עצמו: "מה עשיתי
היום כדי לקרב את
ביאת המשיח?", או
כלשון בעל ההגדה:
"להביא לימות
המשיח", לגרום
שתבוא הגאולה**

אליו מן הסערה, ואז איוב אומר אחרי כן:
"לְשִׁמְעַ אֲזַן שְׁמַעְתִּיהּ וְעַתָּה עֵינַי רְאִיתָהּ,
עַל כֵּן אֶמְאָס וְנִיחַמְתִּי עַל עֶפְר וְאֶפְר".
במלים אחרות כאילו איוב אומר: "אחרי
שראיתי אותך - שום דבר לא משנה.

ואני לא ממש משוכנע!". והרבי הרגיע אותו: "זאת בדיוק הסיבה שהכניסו את זה בסידור. אמירת 'אני מאמין' כל יום, משמעותה שאנו מתפללים להאמין באמת בביאת המשיח".

10. במילים אחרות, הגיע הזמן "להוציא את המשיח מהסידור". מה זאת אומרת? יש לזה דוגמא: לפני קצת יותר ממאה שנה, כמה יהודים החליטו "להוציא את מילת 'ציון' מהסידור" וברגע שיצאה המילה "ציון" מהסידור, קרו דברים אמיתיים (יפים יותר, יפים פחות) במדינה הזו, כי המילה "ציון" קיבלה משמעות קונקרטיה ומוחשית.

11. אך עלינו להיות זהירים. אני זוכר בילדותי את הפוסטרים שהיו על הקירות, בתחילת הקמת מדינת ישראל, קצת אחרי השואה הנוראה, בהם היה כתוב: "בבניין המדינה נתנחם!" עלינו לא להיגרר אחרי כל מושג של גאולה מדומה, כוזבת. אנחנו צריכים לשאוף אל הגאולה השלימה, אל מהותה האמיתית, בה נזכה להתגלות האלוהית, כאשר נוכל סוף סוף להבין את הייסורים אשר סבלנו לאורך הגלות, את "העפר והאפר" שהיו מנת חלקנו במשך יותר מאלפיים שנה. ואז נוכל להצהיר שכל זה היה שווה ונוכל להתנחם באמת. בדומה למה שהרבי מליובאוויטש כתב לנשיא המדינה יצחק בן צבי: "מיום הלכי לחדר ועוד קודם לזה התחיל להתרקם בדמויני ציור גאולה העתידה - גאולת עם ישראל מגלותו האחרון, גאולה כזו ובאופן כזה שעל

אתה נמצא, אז הכול בסדר".

12. אם כן, לדבר על המשיח, להתכוון באמת לכל מה שכתוב בסידור על המשיח ועל הגאולה, זה להצהיר שלעולם הזה יש כיוון ומשמעות. ככה מבטאים את אמונתנו השלימה שקיים משהו מעבר למעגל "מעפר לעפר"; מעבר למעגל החיים השגרתיים - להתחתן, להביא ילדים לעולם כך שגם הם יתחתנו ויביאו ילדים. לבריאה יש מטרה וכיוון והיא הולכת לקראת שינוי בלתי הפיך, שהקב"ה יתגלה על פני כל הארץ ללא שום הסתר.

13. בינתיים, מה שמתבקש מכול אחד הוא לשאול את עצמו: "מה עשיתי היום כדי לקרב את ביאת המשיח?", או כלשון בעל ההגדה: "להביא לימות המשיח", לגרום שתבוא הגאולה. ימי המשיח יביאו איתם שינוי בלתי הפיך, פרמנגנטי. כהכנה לזה, אנחנו צריכים לפעול גם על עצמינו גם בסביבתנו, שינויים כאלה בלתי הפיכים ופרמנגנטיים, אפילו צנועים ככל שיהיו. אם בן אדם אחד עושה צעד קדימה, זה אולי נראה זניח, אך אם עשר, מאות ואפילו מיליון עושים צעד דומה קדימה, זה יכול לגרום לרעידת אדמה אמיתית.

14. למרות הכל, נראה לי כי העם היהודי, ואולי האנושות כולה, מעולם לא היו מוכנים כל כך לקבל את פני משיח. ואני לא בהכרח מדבר על "דוסיס", אלא על כל היהודים האחרים שרק מבקשים להשתכנע. אם לאלה שמכונים יהודים

"חילוניים" יש לפעמים שנהא כלפי ה"דתיים", הסיבה לכך היא ש"הדתיים" (במקום להידמות למלאכים) בסופו של דבר אינם שונים מהם.

15. הלוואי שנשמור על אותה התלהבות של קבוצת צעירים ישראלים לאחר שחזרו מהמזרח הרחוק וחיפשו שם חוויה מיסטית כלשהי. כשפתחו אולי לראשונה בחייהם סידור וקראו את סיום התפילה: "עלינו לשבח לאדון הכל לתת גדולה ליוצר בראשית...". הם שאלו בהתלהבות ובהתרגשות: "אחרי קטע כזה נשגב האם עדיין יש מקום לתפילה אחרת בסידור?".

16. בעברית, המילים "אמונה" (כולל אמונה במשיח) ו"אמת" הן מאותו שורש. לכן, אנחנו צריכים לתפוס את ביאת המשיח כמציאות המתקרבת אלינו. עלינו להשקיע את כל כוחותינו בהבנת מציאות כזו ולחיות אותה בהתאם, גם אם לפעמים "ההיסטוריה" מפתיעה אותנו.

17. מי ייתן שנדע לשאוף באמת לגאולה השלימה והאמיתית ונזכה לקבל את פני המשיח בקרוב.

שיר חדש

נכתב במטוס מאתונה לרימיני, כ"ד בתשרי תשנ"א

אבל יש גם יתרון של שירה חדשה, של ניסיון לבטא את הדברים - גם דברים שנים - בצורה חדשה.

ודאי, לא כל אדם מסוגל, הן מבחינת כוחותיו הנפשיים והן מבחינת כושר היצירה שלו - ליצור שירה חדשה בכל עת (וראה ברכות ירושלמי באריכות בעניין זה של חידוש בתפילה ושל תפילות חדשות); אבל מפעם לפעם - כל אחד לפי דרכו, וכל אחד לפי המציאות שבה הוא חי - יכול וצריך להשמיע גם שירה חדשה לה'.

כמה וכמה פעמים נזכר (בעיקר בתהלים, אך גם בישעיה מבי:!) שיר חדש לה'. השיר החדש המושר לה' הוא תמיד שיר של שבח ותהילה, אבל מבחינת תוכנו, לפעמים תוכנו של השיר עוסק באמת בנושא חדש, באופן אחר של ראיית העולם, ופעמים שהשיר החדש אינו שונה בעיקר מהותו מדברי שירה אחרים באותו נושא.

נראה כי האלמנט העקרוני החשוב ב"שיר חדש" הוא בעצם חידוש, לאמור: בזה שיש רגש של התחדשות, כאשר ההתייחסות בין האדם לקונו מקבלת התעוררות מחודשת. הסיבה לכך יכולה להיות חיצונית - יש מציאות חדשה שהמשורר רוצה להתייחס אליה, לתאר אותה ולפאר את ה' על ידה. אבל ייתכן שתהא זו גם התעוררות פנימית - העולם ממשיך ונוהג כמנהגו, אבל האדם מרגיש צורך להתבטא, לבטא את הקשר שלו עם הבורא, ואז רצונו להביע את הדברים ב"שיר חדש".

בוודאי יש מטבעות תפילה ומטבעות שירה, שדווקא קביעתם וחזרתם היא הנותנת להם יופי מיוחד. שיר אהוב אפשר לחזור ולשורר פעמים רבות בלי שיביא לידי ירידת מתח ולידי שעמום.

לשנה הבאה

בירושלים

הבנויה

'שפע רב'

גיליון חודשי מתורתו של

הרב עדין אבן-ישראל שטיינזלץ זצ"ל

הרב עדין אבן-ישראל שטיינזלץ היה אדם בוער. האש הגדולה שבערה בו באה לידי ביטוי באופן בו עבד את הקב"ה, באופן בו למד ולימד תורה, באופן בו התמסר ליהודים באשר הם ובאופן בו התהלך בעולמו של הבורא בהשתאות ופליאה אין קץ.

בעבודתו הגדולה בכל הצדדים הרבים של החזון והעשייה שלו, סלל הרב עבורינו דרך חיים יהודית שלימה המקפלת בתוכה קדושה וחיים, התבוננות והתלהבות, פתיחות, סקרנות, ודבקות אמיתית באלוקים חיים. העולם היהודי של הרב הוא עולם של יהדות כשלעצמה, יהדות של גבורה החותרת אל שורשי הדברים, נטועה בעבר ומביטה אל העתיד.

הרב מעולם לא הסתפק במה שפעל וראה בכל עבודתו ומפעליו רק הקדמה לפעולות גדולות יותר שיש להוציא לפועל בדרך לתיקון השלם.

מטרתו של גיליון 'שפע רב' היא לפתוח צוהר עבור כל מי שחפץ, לעולמו של הרב, לדרכו החסידית הייחודית, לתביעות שדרך זו מציבה בפני האדם ולאופן ההתבוננות שלו על התורה, היהדות והעולם.

מרכז שטיינזלץ
למד את עמי

